

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Kairit Lillemets

ETTEVÕTLIKU KOOLI VÕRGUSTIKKU KUULUVATE KOOLIDE ÕPETAJATE
KIRJELDUSED ÕPILASTES ETTEVÕTLIKKUSPÄDEVUSE ARENDAMISEST, ENDA
ROLLIST SELLES NING VÕIMALIKEST TAKISTUSTEST LÄÄNE-VIRUMAA KOOLIDE
NÄITEL

Magistritöö

Juhendajad: haridusteaduste nooremlektor Krista Kõrgesaar
uurimismeetodite lektor Karin Naruskov

Tartu 2022

Kokkuvõte

Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate koolide õpetajate kirjeldused õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisest, enda rollist selles ning võimalikest takistustest Lääne-Virumaa koolide näitel

Uuringud on näidanud, et õpetajatel puuduvad sageli piisavad teadmised ja oskused, kuidas ettevõtlikkuspädevust arendada. Magistritöö eesmärk oli välja selgitada Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate kirjeldused oma tegevustest õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, enda rollist selles ning võimalikest takistustest.

Töö andmed koguti üheksalt kolmanda kooliastme õpetajalt poolstruktureeritud intervjuudega. Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil. Ettevõtlikkuspädevuse arendamist kirjeldati erinevate tegevustena koolis, väljaspool kooli ning nimetati erinevaid õpetamismeetodeid. Õpetajad nägid oma rollina eeskujuks olemist ning sobiva keskkonna loojat. Takistustena toodi välja erinevad koolikorralduslikud tegurid, koostöö vähesus, motivatsiooni ja ajapuudus ning teadlikkuse puudumine pädevusest.

Võtmesõnad: Ettevõtlikkuspädevus, õpetaja roll

Abstract

Teachers' descriptions of the Entrepreneurial School network schools on the development of entrepreneurial competence in students, their own role in it and possible obstacles, using the example of schools in Lääne-Viru County.

Research has shown that teachers often lack sufficient knowledge and skills on how to develop entrepreneurship competences.

The aim of the thesis was to find out how teachers in the Entrepreneurial School network in Lääne-Viru County schools describe their activities in developing entrepreneurship competences in their pupils, their own role in this and possible obstacles.

The data was collected from nine third-grade teachers through semi-structured interviews. Qualitative inductive content analysis was used to analyse the data. The development of entrepreneurial competences was described in terms of different activities at school, outside school and different supporting teaching methods were identified. Teachers saw their role primarily as that of role model and creating the right environment. Different school organisational factors, lack of cooperation, lack of motivation and time, and lack of awareness of competences were identified as possible obstacles.

Keywords: entrepreneurship competences, the role of the teacher

Sisukord

Sissejuhatus	5
Teoreetiline ülevaade	6
Ettevõtlushpädevus, ettevõtlikkuspädevus	6
Ettevõtlikkuspädevuse arendamine	9
Õpetaja roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel	11
Võimalikud takistused ettevõtlikkuspädevuse arendamisel	12
Metoodika	14
Valim	14
Andmekogumine	15
Andmeanalüüs	16
Tulemused	19
Õpetajate kirjeldused ettevõtlikkuspädevuse arendamisest	19
Õpetaja roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel	28
Võimalikud takistused ettevõtlikkuspädevuse arendamisel	30
Arutelu	35
Tänuõnad	40
Autorsuse kinnitus	40
Kasutatud kirjandus	41
Lisa 1. Intervjuu küsimuste kava	
Lisa 2. Väljavõte uurijapäevikust	
Lisa 3. Usaldusväarsuse tagamine kvalitatiivses uurimistöös	

Sissejuhatus

Õpilastes ettevõtlikkuse arendamine on saanud oluliseks enamikes Euroopa riikides (Korhonen *et al.*, 2011), sh ka Eesti haridusmaastikul (Haridusvaldkonna arengukava... 2021). Selle eesmärgiks on noorte parem kohanemine tööeluga, ent ettevõtlikkuse arendamist tingivad ka ühiskonna muutuvad vajadused (Hörnqvist & Leffler, 2014). Viimane on tänasele haridussüsteemile suureks väljakutseks, sest eeldab õpilaste ettevalmistamist globaliseerivas maailmas hakkama saamiseks (Ettevõtliku õppe...2020).

Kui räägitakse ettevõtlikkusest, siis kiputakse seda esmalt seostama pigem majandusliku tegevusega (Õunapuu & Ots, 2015), kuid antud magistritöös lähtutakse ettevõtlikkusest kui omadusest, mis vormub keskkonnaga vastastikmõjus ning on arendatav ja õpitav (Arro, 2017; Õunapuu & Ots, 2015; Hörnqvist & Leffler, 2014) ja mis avaldub muuhulgas õpilase initsiatiivikuses sekkuda mitmesugustesse situatsioonidesse ja võimekuses probleeme lahendada (Õunapuu & Ots, 2015). Ettevõtlikkuse arendamine on oluline eelkõige selleks, et õpilased oskaksid toime tulla pidevalt muutuva keskkonnaga (Arro *et al.*, 2018).

On oluline eristada ettevõtlikkuspädevust ja ettevõtlushpädevust. Viimane on ettevõtlikkuspädevusest laiem mõiste, mis küll kätkeb endas ettevõtlikkuspädevust (lisaks ettevõtlushpädevusele seotud teadmisi ning oskusi), kuid ei kattu sellega täielikult. Käesoleva töö fookuses on ettevõtlikkuspädevus, mis on üheks üldpädevuseks riiklikus õppekavas (2011). Koolidel on ka võimalus liituda erinevate ettevõtlikkuse arengut toetavate programmidega (Arro *et al.*, 2018), kuid näiteks OECD läbi viidud uuring näitas seda, et õpetajatel puuduvad endiselt piisavad teadmised ning oskused ettevõtlikkuspädevuse arendamise kohta (Lackeus, 2015). Eurobaromeetri uuring näitas, et vaid veidi vähem kui pooled (49%) Euroopa Liidu kodanikest olid nõus sellega, et kooliharidus aitab neil arendada ettevõtlikku hoiakut (Eurobarometer, 2009). Hörnqvist ja Leffler (2014) tõid välja, et kuigi Rootsis on ettevõtlusharidust (sh ettevõtliku hoiaku kujundamist) viljeletud juba eelmise sajandi lõpust, siis ometigi ei ole areng selles vallas olnud kuigi edukas. Aastatel 2016–2018 Eesti üldhariduskoolides tehtud ettevõtlikkusprogrammide mõju-uuringust selgus, et ettevõtlikkust arendatavatel programmidel pole alapädevuste arengule kiiret positiivset mõju (Arro *et al.*, 2018).

Kuigi ettevõtlikkuspädevus on riiklikus õppekavas üheks üldpädevuseks ning koolidel on võimalus liituda erinevate ettevõtlikkust toetavate programmidega, siis uuringud näitavad, et

õpetajatel puuduvad sageli piisavad teadmised ja oskused, kuidas seda tegema peab. Eelnevast lähtudes peab töö autor oluliseks teema sügavamat uurimist, mis annab võimaluse mõista õpetajate kirjeldusi oma tegevustest ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, samuti saada teada millisena näevad õpetajad enda rolli ning kus võivad esineda võimalikud takistused. Üheks ettevõtlikkust toetavaks haridusprogrammiks on Ettevõtlik Kool, mille eesmärgiks on pakkuda õpilastele kaasavate ja põnevate meetodikate abil enam iseseisvat ja ettevõtlikku ellusuhtumist. Seetõttu otsustati käesolevas magistritöös kirjeldada just nende koolide õpetajate kogemusi, kes töötavad koolides, mis on Ettevõtliku Kooli programmiga liitunud. Uurimistulemuste praktilise väärtusena saab õpetajate kirjeldusi ettevõtlikkuspädevuse arendamisest jagada muuhulgas õpetajate ettevalmistust pakkuvate organisatsioonidega ning edastada võimalikud ettepanekud ka Ettevõtliku Kooli meeskonnale.

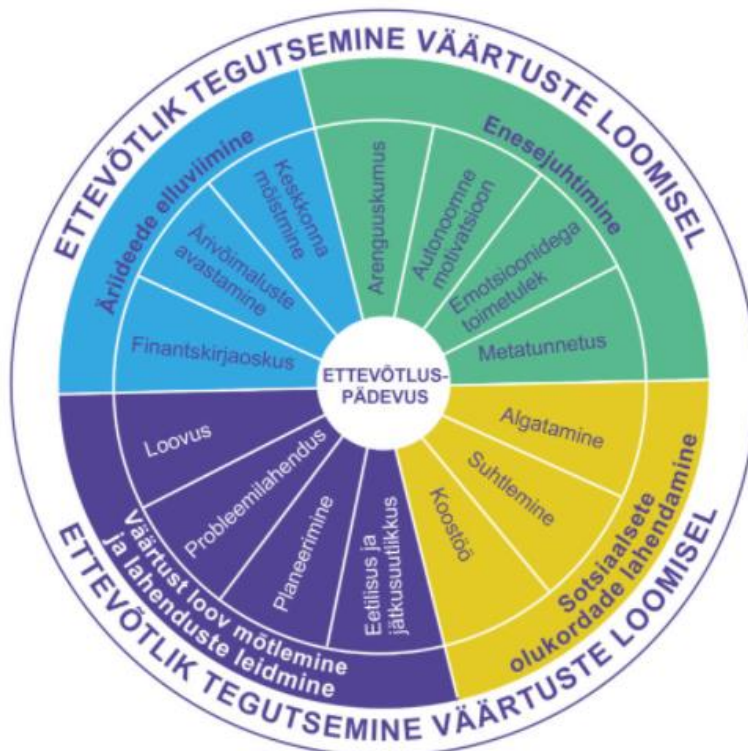
Teoreetiline ülevaade

Ettevõtlushädevus, ettevõtlikkushädevus

Ettevõtluks nimetatakse tegutsemist ideede alusel ja võimalusi kasutades selleks, et luua majanduslikke, sotsiaalseid või kultuurilisi väärtusi (Vestergaard *et al.*, 2012). Ettevõtluks kõnelemine hariduse kontekstis on oluline peamiselt kahel eesmärgil: õpilaste koolitamine kuidas luua ettevõtluks abil väärtust ühiskonda ja omale tulevikus ka töökoht ja üldiste ettevõtlike hoiakute ja oskuste õpetamisel (Korhonen *et al.*, 2011). Ettevõtluks rääkides võib selle jagada kitsaks (väliseks) ja laiaks (sisemiseks) määratluseks. Kitsa määratluse järgi on ettevõtluks eesmärk on oma ettevõtte loomine ja sellega tegelemine ning laia määratluse eesmärk (Fejes *et al.*, 2019; Korhonen *et al.*, 2011; Seikkula-Leino *et al.*, 2010) on muuta õpilased loomingulisemaks, võimalustele orienteeritumaks, proaktiivsemaks ning uuendusmeelsemaks, mis on olulised paljudes eluvaldkondades (Lackeus, 2015). Käesolevas magistritöös lähtutakse ettevõtluks laiast käsitluks.

Riiklikus õppekavas on sätestatud üldpädevused, mis arendavad õpilasi nii erinevate õppeainete kui ka koolivälise tegevuse kaudu. Üldpädevuste arendamine on tähtis eelkõige kodanikuks sirgumisel ja oluliseks lülits üldpädevuste arendamisel on õpetajate omavaheline koostöö (Põhikooli riiklik..., 2011).

Ettevõtlushädevus sisaldab endas teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis on tähtsad väärtuste loomisel, mõtete realiseerimisel, õpilase ettevõtlikkuse arenguks ja järjepidevaks hakkamasaamiseks töö- ja eraelus. Ettevõtlushädevus koosneb nii ettevõtlikkust toetavatest alapädevustest kui ka ettevõtlushalastest teadmistest ja oskustest, mis on vajalikud äriideede elluviimiseks (Arro *et al.*, 2018). Ettevõtlushädevust tunnustatakse koolis üha enam kui eluks vajaliku pädevust, mis on oluline nii isiklikule arengule, eneseteostusele kui tulevikus töö leidmisel (McCallum *et al.*, 2018). Ettevõtlushädevuse arendamine on tegevusele orienteeritud suurendades seejuures ka õppija iseseisvust ja algatusvõimet (Lackeus, 2015). Ettevõtlushädevuse kirjeldamiseks on loodud ettevõtlushädevuse mudel (McCallum *et al.*, 2018), mis kajastab nii ettevõtlikkuspädevust kui ka ettevõtlushiga tihedalt seotud teadmisi ja oskusi. Programmi „Edu ja Tegu“ raames loodud ettevõtlushädevuse mudel koosneb neljast suuremast harust: enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine ning äriideede elluviimine (Arro *et al.*, 2018). Nimetatud harude alapädevustega saab tutvuda alloleval joonisel 1.

Joonis 1. Ettevõtlushädevuse mudel (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtlikkuspädevuse all mõeldakse üldjuhul koolis arendatavat üldpädevust (enne ettevõtlushiga tegelemise hakkamist), mis on oluline lisaks ettevõtlushiga ka teistes eluvaldkondades

(Arro *et al.*, 2018). Põhikooli riiklikus õppekavas (2011) on määratletud ettevõtlikkuspädevust järgmiselt:

Ettevõtlikkuspädevus- suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärke, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske (Põhikooli riiklik..., 2011).

Võib öelda, et ettevõtlikkuspädevuse all mõistame kogumit eripärastest kompetentsidest, mis annavad võimaluse käitumist ja motivatsiooni sihtotstarbeliselt juhtida (Arro *et al.*, 2018), seega võib järeldada, et ettevõtlikkus on hoiak, mida kirjeldab loov ja uuenduslik mõtlemine ja saavutusvajadus (Piirimägi *et al.*, 2016). Ettevõtlikku inimest iseloomustab julgus ja järjekindlus oma sihtide elluviimisel, olles seejuures empaatiline ning eetiline (Haridusvaldkonna arengukava...2021). Lähtudes riiklikus õppekavas nimetatud oskustest ja omadustest, käsitletakse antud töös ettevõtlikkust eelkõige loovuse, probleemilahendamis- ja planeerimisoskuse, algatusvõime ning koostöövõime arendamise kaudu.

Õpilastes tuleks ettevõtlikkuse arendamist alustada juba varases koolieas ning seda aastate vältel pidevalt toetada (Arro, *et al.*, 2018), see on oluline ühiskonnas toimuvate kiirete muutuste tõttu, mis omakorda eeldab inimestelt katkematut arengut, õppimist ning probleemsete situatsioonidega toime tulemist (Arro, 2017; Entrepreneurship Education..., 2016). Ettevõtlike hoiakute ja käitumise arendamist peetakse väga oluliseks valdkonnaks üldhariduse kontekstis, sest inimeste ettevõtlikkus suurendab konkurentsivõimet ja innovaativsust, aidates kaasa nii majanduslikule heaolule ja majanduskasvule. Samuti aitab see inimestel arendada isiklikke võimeid, mis avaldab mõju kogukonna arengule ja sotsiaalsele heaolule (Korhonen *et al.*, 2011).

Eelnevat kokku võttes saab öelda, et kooli kontekstis kõneldakse eeskätt ettevõtlikkuspädevusest, mille puhul toetatakse õppijas nende teadmiste ja oskuste arendamist, mis võimaldavad tal tulevikus oma elu paremini juhtida. Õpetajal aitab õppetegevusi paremini planeerida ettevõtlusprogrammi Edu ja Tegu loodud ettevõtluspädevuse mudel, mis hõlmab endas ettevõtlikku tegutsemist mitmel tasandil.

Ettevõtlikkuspädevuse arendamine

Tänapäeval rõhutatakse koolis aina enam üldpädevuste arendamist (Taimalu *et al.*, 2020). OSKA (2020) uuringus “Eesti tööturg täna ja homme” on nimetatud, et tulevikus on meil vaja tööellu inimesi, kellelt eeldatakse muuhulgas enam loovust ning ettevõtlikkust, seetõttu on oluline, et ettevõtlikkuse arendamisega tegeletakse koolis, et õpilased oskaksid muutuvast maailmas toime tulla (McCallum *et al.*, 2018). Arendamiseks õpilastes nii omadusi, oskusi kui ka käitumist, mis on ettevõtlikkusega seotud, on vaja teada, mida kooli kontekstis ettevõtlikkusega seoses tähele on vaja panna (Õunapuu & Ots, 2015). Euroopa Komisjoni raportis „Koolide arendamine ja õpetamise täiustamine, et anda noortele edasiseks eluks hea stardipositsioon“ (2017) toonitatakse hariduse uuendamise tarvet, eelkõige sellepärast, et arendada õpilastes teiste hulgas ka ettevõtlikku hoiakut.

Eesti koolisüsteemile on iseloomulik pigem ainekeskne lähenemine (Harro-Loit *et al.*, 2019), kuid ainult teadmispõhine õpe ei valmista tänapäeva lapsi ette eluks pärast kooli (Välba, 2019), sest see ei toeta piisavalt õpilaste tulevikuoskuste arengut (Haridusvaldkonna arengukava...2021). Õppeprotsessis on lisaks teadmiste omandamisele üha olulisemaks muutunud algatusvõime toetamine, koostöö tegemise oskus, lõimumine praktiliste väljakutsetega, sotsiaalsed oskused ja praktiline kogemus (Ettevõtliku õppe...2020). Õppijate tegevus peaks põhinema praktilistel alustel, see võimaldab arendada loovust ja õppijad saavad võimaluse oma ideid ellu viia ning leida uusi lahendusi, rakendades omandatud teadmisi (Lackeus, 2015). Et selleni jõuda, peaks olema koolis õppeprotsess üles ehitatud nii, et õpetaja on suunaja, juhendaja ja vahendaja, kes annab õpilasele võimaluse osaleda talle sobivas rollis ning võtta vastutus oma õppimise eest (Piirimägi *et al.*, 2016; Ruskovaara & Pihkala, 2014).

Õpetaja on oma ala spetsialist, kellelt oodatakse ja eeldatakse valmisolekut kasutusele võtta uuenduslikke õpetamismeetodeid ning katsetada ettevõtlikke õpetamisviise, milleks on näiteks arutelu õppe-eesmärkide üle, paindlikud, kogemuslikud, tegevusele ja pädevusele orienteeritud tunnid, probleemide kontseptsioonile ja lahendustele keskendumine (Gibb, 2008). Aina enam muutuvad oluliseks suhtlemis- ja koostööoskused ning digilahenduste kasutamine õppetöös (Mets & Viia, 2018).

Et toetada ettevõtlikkuspädevuse arendamist võiks koolis kasutada traditsioonilise õpetamise asemel ettevõtlikku õpetamist, see on koostööl põhinev, protsessipõhine, projektikeskne või kogemuslik lähenemine. Tõhusaks viisiks ettevõtlikkuse arendamisel on lasta õpilastel töötada interdistsiplinaarsetes meeskondades (Lackeus, 2015) ja kasutada meetodeid, mis hõlmavad kogemusi väljaspool klassiruumi ning lõimumist tegeliku maailmaga (Entrepreneurship Education..., 2016; Ettevõtlikku õppe...2020), siia kuuluvad nt erinevate ettevõtete ja praktikaasutuste külastused (Fejes *et al.*, 2019; Joensuu-Salo *et al.*, 2020). Eelnevat toetab ka Soomes Ruskovaara ja Pihkala (2014) poolt läbi viidud uuring, kust selgus, et üheks viisiks ettevõtlikkust arendada on teha õppekäike ettevõtetesse ning kutsuda ka ettevõtjaid kooli õpilastele esinema ning oma kogemustest rääkima.

Tundides võiks kasutada erinevaid õpetamise meetodeid, sh ka aktiivõppemeetodeid (San-Martin *et al.*, 2021), näiteks võib pakkuda õpilastele probleemülesannete lahendamist ja sellise kodutöö andmist, mis eeldaks õpilastelt ajaplaneerimist. Nende tegevustega toetatakse õpilastes ka algatushuvi ning organiseerimisindu (Õunapuu & Ots 2015). Et toetada ettevõtlikkuse arendamist, võib pakkuda õpilastele mõtestatud tegevusi, tutvustades ja õpetades erinevaid strateegiaid, anda ülesannete valimisel valikuvõimalus, luua üksteist austav ja meeldiv miljö ning toonitada ettevõtlikkuse arendamise tähtsust (Arro *et al.*, 2018). Oluliseks oskuseks on endale eesmärkide seadmine ning enesesse uskumine. Ettevõtlik õpilane on huvitatud muu hulgas ka mitmesuguste ürituste korraldamisest (Õunapuu & Ots, 2015), nt klassiõhtud, matkad, peod, huvitegevused, õpilasfirmad, teatrietendused, spordiga seotud tegevused (Kiili, 2013). Ettevõtlik õpilane saab hakkama ja oskab käituda keerulistes situatsioonides ning huvitub ka kaaslaste aitamisest (Õunapuu & Ots, 2015).

Lisaks sellele, et valmidust nii ettevõtluseks ning ettevõtlikuks olemisele toetatakse riiklikus õppekavas, on koolidel võimalus osaleda ka mitmesugustes eri rõhuasetusega programmides väljaspool õppekava, mis kõik toetavad õpilastes ettevõtlikkuse arendamist. Üheks selliseks on haridusprogramm Ettevõtlik Kool, mis on loodud eesmärgiga pakkuda nüüdisaegset kvaliteetset haridust, mis kätkeb endas huvitavat ja kaasavat õppimise metoodikat, mis omakorda toetab ettevõtliku hoiaku arendamist (Eesti ettevõtliku kooli...2020). Ettevõtliku kooli

sihiks on eelkõige õppijatele ja õpetajatele sellise keskkonna loomine, mis toetaks võimalikult palju õpilaste ettevõtlikkuse arenemist (Pärismaa, 2019).

Eelnevat kokku võttes võib öelda, et ettevõtlikkuse arendamine on oluline seetõttu, et ühiskond meie ümber muutub pidevalt ning kooli ülesandeks on saamas õpilaste ettevalmistamine seal hästi toime tulemiseks.

Õpetaja roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel

Oluline ja keskne roll õpilaste ettevõtliku mõtlemise ja tegutsemise arendamises on õpetajal ja tema pädevusel (Arusaar, 2020; Joensuu-Salo *et al.*, 2020; Seikkula-Leino, 2008). Ettevõtlikkuse edendamisel koolis on võtmeteguriks õpetaja teadmised, millistest alapädevustest ettevõtlikkus koosneb, mil määral nad üksteisega seotud on ja kuidas need arenevad, sest kui õpetaja on nendest teadlik, siis on tal potentsiaalne võimalus nende alapädevuste arengut ka toetada. Pädevuse arenguks on oluline, et ümbruskond ja õpetamise viis, mis on mugandatud õpilase praeguse taseme järgi (Arro *et al.*, 2018; Venesaar *et al.*, 2018).

Õpetaja suhtlemisoskused, loodud suhted ja ka ootused, mida oma õpilastele seatakse määravad suuresti õpilaste toimetulekut. Näiteks õpetaja, kes on entusiastlik ja ettevõtlik, annab üsna tõenäoliselt neid ka oma eeskujuga õpilastele edasi (San-Martin *et al.*, 2021). Et arendada õpilastes ettevõtlikkust, peab olema õpetaja oma eeskujuga ettevõtlik. Õpetaja peaks toetama õpilasi, õpetades leidma probleemidele lahendusi. Ebaõnnestumisi tuleks aktsepteerida kui osa õppeprotsessist, õpilasi peaks kaasama erinevate otsuste tegemisse ning julgustama uute asjade ja olukordadega tutvumist (Piirimägi *et al.*, 2016; Ruskovaara & Pihkala, 2014).

Õpetaja ülesandeks on juhtnööride jagamine eesmärgiga õpetada õpilastele seoste loomist, samuti on õpetajal oluline teadvustada, et ettevõtlikkuse alapädevused edenevad eelkõige keskkonna toel ning neid on tarvis järjepidevalt harjutada (Arro *et al.*, 2018), seega võib öelda, et õpetaja rolliks on olla juhendaja, kes suunab õpilaste arengut (Mets & Viia, 2018). Et toetada õpilaste usku oma suutlikkusse jõuda ettevõtliku hoiakuni, on oluline, et õpetajad annaksid õpilastele rohkem vabadust otsustamiseks ja katsetamiseks nii tundides kui väljaspool tunde (Hörnqvist & Leffler, 2014).

Selleks, et õpilastel oleksid suuremad võimalused ettevõtlikumalt tegutseda on õpetajal oluline roll ka vastava keskkonna loomisel. Õpetajal peaksid olema oskused planeerimaks tegevusi ja õpet koolis nii, et ettevõtlik tegutsemine võimalik oleks (Õunapuu & Ots, 2015). On

väga oluline, et õpetaja usuks sellesse, et keskkond suudab inimest mõjutada (Pärismaa, 2019), sest õpilane on keskkonna suhtes, kus ta õpib (nt tund), aktiivne ning tema arenemine sõltub ka sellest, mil viisil ta seda keskkonda tajub (Arro *et al.*, 2018). Õpetaja rolliks on õppeprotsessi disainimine nii, et see aitaks õpilastel parimal moel areneda, kasutades selleks nii kooli pakutavaid võimalusi kui ka teha koostööd kogukonnaga nii koolis kui ka väljaspool seda (Joensuu-Salo *et al.*, 2020; Piirimägi *et al.*, 2016).

Ruskovaara ja Pihkala (2014) leidsid oma uuringus, et ettevõtlikkust õpilastes aitab suurendada ka õpetajate vaheline koostöö ja koostöine õhkkond. See on oluline, sest nüüdisaegse õpikäsitluse järgi on koostööoskuse (mis on üheks eelduseks ettevõtliku inimese kujunemisele) kujundamisel väga suur roll. Koostöö tegemise ja ainete lõimimise olulisus on välja toodud ka Ettevõtliku õppe juhendmaterjalis (2016), kus rõhutatakse ümbritsevate ressursside kasutamist ja rutiini vältimist õppetöös.

Võimalikud takistused ettevõtlikkuspädevuse arendamisel

Seikkula-Leino jt (2010) tehtud uuringust Soome õpetajatega nähtus, et õpetajatel on mõningaid, kuid piiratud teadmisi sellest, mil viisil ettevõtlikkust arendada ning milline roll neil endil selles on. Üheks suureks takistuseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures on ühtse arusaama puudumine pädevuse kujundamise strateegiast ja oskus järjepidevalt selle nimel tegutseda (Õunapuu & Ots, 2015).

Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 (2021) toob välja kitsaskohana, et õpetajate oskused nii õppeprotsessi kui ka õppekeskkonda mitmekesistada on väga erinevad. Gibb (2008) tõi oma uuringus välja, et õpetajad küll peavad ettevõtliku inimese kujundamist oma ülesandeks hariduses, kuid see on suureks väljakutseks paljudes riikides eelkõige sellepärast, et haridussüsteem on ainekeskne ning orienteeritud heade eksamitulemuste saavutamisele. Võib öelda, et Eesti kool on pigem teadmistele orienteeritud kui pädevustele ehk rõhuasetus on teadmiste andmisel ja kontrollimisel mitte oskuste ja hoiakute kujundamisel (Piirimägi *et al.*, 2016). Korhonen jt (2011) tõi oma ettevõtluuuringus välja, et mõned õpetajad ei pidanud ettevõtlikkuse arendamist kuigi oluliseks, kuna leidsid, et üldhariduskoolid peaksid ennekõike tegelema põhiainetega õpetamisega. Samast uuringust nähtus ka, et õpetajate arvates vastutavad suurel määral lapsevanemad ja kodu ettevõtlikku suhtumise ja käitumise kujunemise eest.

Kuigi koostöö tegemisel on positiivne mõju õpilaste ettevõtlikkuse arendamise edukusele, siis kahjuks selgus OECD poolt läbiviidud TALIS uuringust, et kümne aastaga on vähenenud õpetajate omavaheline koostöö tegemine (nt õppematerjalide jagamine), samuti selgus uuringust, et õpetajad ei külasta eriti kolleegide tunde ega anna neile tagasisidet (Taimalu *et al.*, 2020). Ettevõtlikkuse arendamist pärsivad ka traditsioonilised ja passiivsed õpetamismeetodid nt loengud, mis on sageli reaalse eluga minimaalselt lõimitud (Joensuu-Salo *et al.*, 2020; Piirimägi *et al.*, 2016). Hörnqvist ja Leffler (2014) tõid välja, et ettevõtlikku õpetamist pärsib see, et koolisüsteemis premeeritakse liialt faktiteadmisi ning domineerib ainekesksus. Ettevõtlikkuse arendamist võib piirata ka piisavate ressursside puudumine (Joensuu-Salo *et al.*, 2020).

Kuigi ettevõtlikkuspädevus on riiklikus õppekavas üheks üldpädevuseks ning koolidel on võimalus liituda erinevate ettevõtlikkust toetavate programmidega, siis uuringud näitavad, et õpetajatel puuduvad sageli piisavad teadmised ja oskused, kuidas seda tegema peab. Eelnevast lähtudes peab töö autor oluliseks teema sügavamat uurimist, mis annab võimaluse mõista õpetajate kirjeldusi oma tegevustest ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, samuti saada teada millisenä näevad õpetajad enda rolli ning kus võivad esineda võimalikud takistused. Üheks ettevõtlikkust toetavaks haridusprogrammiks on Ettevõtlik Kool, mille eesmärgiks on pakkuda õpilastele kaasavate ja põnevate meetodikate abil enam iseseisvat ja ettevõtlikku ellusuhtumist. Seetõttu otsustati käesolevas magistritöös kirjeldada just nende koolide õpetajate kogemusi, kes töötavad koolides, mis on Ettevõtliku Kooli programmiga liitunud.

Eelnevast lähtudes on käesoleva magistritöö eesmärk välja selgitada Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate kirjeldused oma tegevustest õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, enda rollist selles ning võimalikest takistustest.

Eesmärgi täitmiseks sõnastati alljärgnevad uurimisküsimused:

- Kuidas kirjeldavad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad oma tegevusi, et õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendada?
- Milline on Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate arvates nende roll õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?
- Milliseid takistusi kogevad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?

Metoodika

Uurimuse läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, kuna selle kaudu saab uurida, kirjeldada ja tõlgendada uuritavate personaalseid ja sotsiaalseid kogemusi ning arusaamu (Laherand, 2008). Õunapuu (2014) toob välja, et üldjuhul annab kvalitatiivne uuring põhjalikke ning nüansirohkeid kirjeldusi uuritavate käitumisest ning mõtetest. Kuna käesolevas töös uuriti õpetajate kirjeldusi ja arvamust, siis sobib kvalitatiivne uurimisviis töö eesmärgi täitmiseks.

Valim

Käesolevas magistritöös kasutati kriteeriumvalimit, mille järgi kaasatakse uuritavad valimisse kindlate kriteeriumite alusel (Õunapuu, 2014). Valimi kriteeriumiks oli õpetamine Lääne-Virumaal Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvas koolis kolmandas kooliastmes. Kolmanda kooliastme õpetajad kaasati uuringusse seetõttu, et töö autor töötab õpilastega, kes õpivad kolmandas kooliastmes, seega ajendas autorit isiklik huvi selle vanuseastme vastu.

Uuringus osalenud õpetajad töötasid kolmes erinevas Lääne-Virumaa koolis. Uuritavad jagunesid kolme kooli vahel võrdselt, igast koolist osales uuringus kolm õpetajat. Uuringus osalenute taustaandmed on esitatud tabelis 1, õpetajate nimed on asendatud pseudonüümidega ning tagamaks uuritavate täielikku konfidentsiaalsust pole õpetajate pseudonüümide juures ära toodud koolide nimesid.

Tabel 1. Uuritavate andmed: pseudonüüm, vanus, õpetatav aine, staaž aastates

Intervjueeritav	Vanus	Õpetatav aine	Staaž aastates
Kirsika	32	Loodusained	2
Anni	39	Ajalugu, inimeseõpetus	2,5
Kadi	43	Ajalugu, ühiskond	20
Marie	60	Eesti keel, kirjandus	20
Ivar	51	Tehnoloogia	32
Kaari	50	Inglise keel	18
Aita	45	Eesti keel, kirjandus	21
Kirsti	44	Ajalugu, ühiskond	22
Maie	33	Inimeseõpetus, inglise keel	2

Andmekogumine

Uuritavateni jõuti, kasutades algselt isiklike kontakte. Esmalt palus uurija osaleda uuringus viiel õpetajal, keda töö autor tundis isiklikult, seejärel küsiti nendelt soovitusi, kaasamaks uuringusse veel kriteeriumitele vastavaid õpetajaid. Uuringus osalenud õpetajatega võeti ühendust telefoni teel, selgitati uurimuse teemat, eesmärki ning konfidentsiaalsusega seotud nüansse. Kuuest soovitatud õpetajast neli andsid nõusoleku uuringus osaleda. Seejärel lepiti nõusoleku andnud õpetajatega kokku intervjuu tegemise aeg ja koht.

Andmeid koguti, kasutades individuaalset poolstruktureeritud intervjuud. Selle eeliseks on võimalus intervjuu vältel küsida lisaks lisaküsimusi, küsimuste arv ei ole ettemääratud ning uurimuse läbiviija võib anda teema kohta selgitusi (Õunapuu, 2014). Intervjuu küsimuste moodustamisel ajendus autor teoreetilisest materjalist ja käesoleva magistritöö uurimisprobleemist, eesmärgist ning uurimisküsimustest. Intervjuu küsimuste sobivust lähtuvalt uurimisprobleemist, eesmärgist ja uurimisküsimustest arutati ka magistritöö juhendajatega. Intervjuu kava koosnes kolmest erinevast teemaplokist. Esimeses plokis käsitleti õpetajate kirjeldusi oma tegevustest kuidas õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendatakse (nt *Kirjeldage, mil viisil Te õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendate?*), teises plokis käsitleti õpetajate kirjeldusi enda rollist ettevõtlikkuspädevuse arendamisel (nt *Milline roll on Teil õpetajana õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*) ning kolmanda küsimusteploki moodustasid takistused, mida õpetajad kogevad ettevõtlikkuspädevuse arendamisega seoses (nt *Milliseid takistusi, väljakutseid olete kogunud seoses ettevõtlikkuspädevuse arendamisega?*). Käesoleva magistritöö intervjuukava oli mahukam, kui töö eesmärk ning uurimisküsimused ette nägid. Nimelt küsis töö autor uuritavate soovitusi Ettevõtliku Kooli meeskonnale, mida antud töö raames ei analüüsita, vaid need edastatakse Ettevõtliku Kooli maakondlikule arenduskeskusele.

Uurimistöö käigus viidi läbi ka pilootintervjuu (Laherand, 2008), et kontrollida intervjuukava sobilikkust ning teada saada intervjuuks kuluv orienteeruv aeg. Pilootintervjuu kestis 39 minutit. Peale pilootintervjuud tehti intervjuu kavas väikesed muudatused, sest töö autor leidis, et mõne küsimuse juures oleks pidanud esitama täpsustavaid küsimusi, et saada rikkalikumaid andmeid. Järgmistes intervjuudes parandati need puudujäägid. Nt küsimusele: *Milliseid takistusi, väljakutseid olete kogunud seoses ettevõtlikkuspädevuse arendamisega?* lisas töö autor juurde täpsustava lause: *Palun tooge näiteid ja põhjendusi*, et saada põhjalikum

ülevaade nimetatud takistustest. Pilootintervjuu kaasati töö põhiandmestikku. Kõik intervjuud viidi läbi veebruaris 2022.

Kõikidele uuringus osalenutele tutvustati enne intervjuu algust töö teemat ning eesmärki, samuti küsiti luba intervjuu salvestamiseks diktofoniga ning anti teada, et uuritavatel on igal ajal võimalik intervjuu katkestada. Selle võimalusega näitas uurija uuritavale tema vaba tahte olulisust uuringus (Eessalu *et al.*, 2017). Uuringus osalejatele selgitati ka konfidentsiaalsuse printsiipi ning täpsustati, et uuritavate andmeid ei avalikustata kolmandatele isikutele, uuringus asendatakse nende nimed pseudonüümidega ning koole, kus õpetajad töötavad, töös ei mainita. Nimetatud tegutsemisviis toetub heale teadustavale (Eessalu *et al.*, 2017), mis näeb ette uuritavate privaatsuse tagamise.

Kuigi algselt oli plaanis läbi viia kõik intervjuud silmast silma kohtumistel, siis kahjuks töö autorist mitteolenevate asjaolude tõttu toimusid seitse intervjuud interneti vahendusel. Seega viidi intervjuud läbi kahte moodi, kaks esimest intervjuud viidi läbi silmast silma ning need salvestati telefoni helisalvestit kasutades, ülejäänud seitse intervjuud toimusid läbi interneti vahenduse, kasutades Google Meet keskkonda, intervjuud salvestati helisalvestit kasutades. Kõige pikem intervjuu kestis 65 minutit ja kõige lühem 31 minutit. Käesoleva uuringu autor pidas terve selle perioodi vältel ka uurimispäevikut, et suurendada töö usaldusväarsust. Uurimispäevikusse pandi kirja kogu uurija jaoks oluline informatsioon kogu uurimistöö vältel, samuti aitas see kogu protsessi läbipaistvana hoida (Laherand, 2008). Uurimispäevikut antud töö raames eraldi ei analüüsitud. Väljavõtte uurimispäevikus asub lisa 2.

Andmeanalüüs

Kogutud andmeid analüüsiti induktiivse sisuanalüüsi meetodit kasutades, sest just sellise lähenemisega tuleb kõige paremini esile kvalitatiivse sisuanalüüsi tugevus – uurimuses osalejate mõistmine ning nende tõlgenduste uurimine (Laherand, 2008). Andmeanalüüsile eelnevalt transkribeeriti intervjuud täies pikkuses, kasutades selleks Foneetikakeskuse veebipõhist kõnetuvastuse programmi (Alumäe *et al.*, 2018). Kõnetuvastuse programm saatis kirjalikud transkriptsioonid töö autori meilile kuues erinevas formaadis, peale mida autor kohandas need vajalike vormistamise nõudeid järgides (kirjastiil Times New Roman, kirja suurus 12, reavahe 1,5) Wordi programmis. Seejärel kuulas autor kõik intervjuud uuesti üle ning tegi muudatusi, täpsustusi ning parandas kirjavead ja laused, mis automaatsel transkribeerimisel olid sisse jäänud.

Transkribeerimise juures on oluline intervjueeritava kõne edasi andmine võimalikult täpselt ning vajadusel peab mitmeid kordi teksti üle kuulama ja transkriptsiooni üle lugema (Laherand, 2008). Kõikide intervjuude transkriptsioone oli kokku 60 lehekülge. Intervjueeritavate pseudonüümid, intervjuude kestus ja maht lehekülgedes on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Intervjuude kestus ja maht

Intervjueeritav	Kestus minutites	Lehekülgi transkriptsioonis
Kirsika	35	6
Anni	39	6
Kadi	65	10
Marie	41	7
Ivar	34	6
Kaari	43	7
Aita	40	6
Kirsti	44	7
Maie	31	5

Peale andmete transkribeerimist toimus andmete kodeerimine kasutades QCAmapi kodeerimisprogrammi. Kodeerimise peaesmärk on jaotada tekst osadeks ning seda mõista ja leida ülesse kõige olulisem informatsioon (Laherand, 2008). QCAmapi keskkonda sisestati käesoleva magistr töö uurimisküsimused ning laeti ülesse eelnevalt korrastatud ja transkribeeritud intervjuud. Ennem kodeerima hakkamist luges autor intervjuusid veel mitu korda, et andmestikku sisse elada (Laherand, 2008). Andmete analüüsimisel keskenduti ühele uurimisküsimusele korraga ning tulenevalt uurimisküsimusest märgistati lause(d)/lõigud, mis andsid edasi tervikmõtet ehk loodi koodid. Koodide tekkimise näited on toodud tabelis 3.

Et suurendada andmeanalüüsi usaldusväärsust (Graneheim & Lundman, 2004), kodeeris töö autor andmeid kaks korda. Lisaks kaasati kodeerimisprotsessi kaaskodeerijatena ka töö juhendajad, kes kodeerisid mõlemad ära ühe ja sama intervjuu. Peale kodeerimist said töö autor ning juhendajad Zoomi keskkonnas kokku, et arutada saadud koode. Kaaskodeerijate ja töö autori kodeerimistulemuste vahel suuri erinevusi ei esinenud. Erinevused seisnesid peamiselt selles, et koodide sõnastustes esinesid mõningad erinevused, mille üle arutleti omavahelises suhtluses Zoomi keskkonnas. Samuti leidis töö kaaskodeerija intervjuust koodi (koodi nimetus: julguse

puudumine), mis oli töö autoril märkamata jäänud: „*Ma tegelikult tahaksin seda teha, aga ma pole endas veel päris kindel. Ilmselt tuleb see enesekindlus ajaga*“.

Tabel 3. Koodi loomine tähenduslikust üksusest

Tähenduslik üksus	Kood
<i>/.../ olen kutsunud kohale väga palju erinevaid inimesi, siis teinud sellise päeva, kus lapsed kohtuvad erinevate inimestega /.../</i>	Külaliste kooli kutsumine
<i>/.../ erinevaid üritusi korraldades, olen kaasanud korraldusmeeskonda ka õpilasi /.../</i>	Ürituste korraldamine
<i>/.../ oleme erinevate ainete õpetajatega lõiminud omavahel tundide sisusid, nt oleme teinud koostöös ajaloo õpetajaga ühiseid tunde /.../</i>	Tundide lõimimine

Järgmisena arutati koostöös juhendajatega läbi koodidest tulenevad kategooriad ja nende nimetused. Esimese uurimisküsimuse „*Kuidas kirjeldavad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad oma tegevusi, et õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendada?*“ tekkis kolm kategooriat ja kaks alakategooriat. Teise uurimisküsimuse „*Milline on Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate arvates nende roll õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*“ tekkis kaks kategooriat. Kolmanda uurimisküsimuse „*Milliseid takistusi kogevad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*“ tekkis neli kategooriat. Tabelis 4 on välja toodud esimese uurimisküsimuse ühe kategooria tekkimine.

Tabel 4. Kategooria *ettevõtlikkuspädevust toetavad tegevused koolis moodustumise*

Uurimisküsimus	Koodid	Kategooria
Kuidas kirjeldavad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad oma tegevusi, et ettevõtlikkus-	Külaliste kooli kutsumine Ürituste korraldamine Õpetajatevaheline koostöö	Ettevõtlikkuspädevust toetavad tegevused

pädevust arendada?	Õpilasesindusse kuulumine Lapsevanemate osalemine koolielus Tundide lõimimine	koolis
--------------------	---	--------

Lisas 3 on töö usaldusväarsuse suurendamiseks välja toodud tabel, milles on tuginetud erinevate autorite soovitudele tagamaks piisav usaldusväarsus kvalitatiivses uurimistöös.

Andmeanalüüsi tulemused on esitatud uurimisküsimuste kaupa ja iga küsimuse juures kirjeldatakse tekkinud kategooriaid. Tulemuste kinnitamiseks esitatakse tsitaadid intervjuudest, mis esitatakse muutmata kujul ning tsitaadi lõpus on intervjuueeritava pseudonüüm. Tsitaadi lühendamisel on ära jäetud koht märgitud /.../.

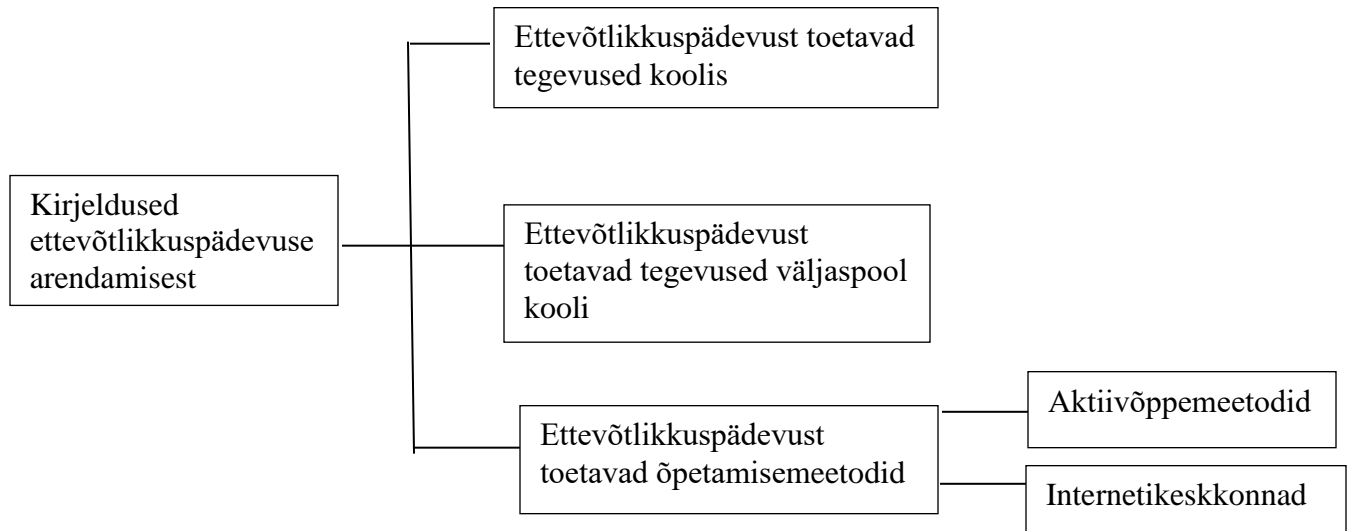
Tulemused

Käesoleva magistritöö eesmärk oli välja selgitada Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate kirjeldused oma tegevustest õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, enda rollist selles ning võimalikest takistustest.

Järgnevalt antakse tulemustest ülevaade uurimisküsimuste kaupa.

Õpetajate kirjeldused ettevõtlikkuspädevuse arendamisest

Uurimuses osalenud õpetajad tõid välja, et nad arendavad ettevõtlikkuspädevust õpilastes erinevate tegevustega. Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse: „*Kuidas kirjeldavad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad oma tegevusi, et õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendada?*“ andmeanalüüsi tulemustest. Esimese uurimisküsimuse juures eristus kolm peakategooriat ja kaks alakategooriat (vt joonis 2).

Joonis 2. Esimese uurimisküsimusega seotud kategooriad.

Ettevõtlikkuspädevust toetavad tegevused koolis

Õpetajad tõid välja, et üheks oluliseks aspektiks õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel on õpetajatevaheline koostöö tegemine. Selgus, et õpetajad nägid koostööna näiteks igapäevaste murede, rõõmude jagamist, nõu küsimist, tundide lõimimist, ürituste korraldamist, üksteise tundide külastamisi. Toodi välja, et õpetajad pidasid ka oluliseks kolleegide toetamist ja motiveerimist ettevõtlikkuse arendamisel õpilastes, sest mõni õpetaja on vähem ettevõtlikum kui teine. Leiti, et kui õpetajal on olemas tahe lastes ettevõtlikkust arendada, kuid kui puuduvad teadmised või julgus, siis on oluline seda kolleegi märgata, toetada ning igakülgset aidata. Toodi ka välja, et kui õpilased näevad koostööd tegevaid õpetajaid, siis võib see hoiak ka õpilastele peegelduda ja eeskujuna näidata. Leiti, et koostööd propageeriv ja praktiseeriv õpetaja peab ka oma eeskujuga näitama koostöö tegemist ja selle olulisust. Vastustest ilmnis veel, et õpetajad peavad oma ühiseks koostöiseks eesmärgiks kasvatada oma õpilastest kodanikud, kes saavad tänapäevases ühiskonnas võimalikult hästi hakkama.

/.../ aga siis koos tehes ju hakkavad ideed liikuma, sellel koos olemisel on tohutu jõud, keegi ütleb midagi ja sealt hakkab juba mõte edasi arenema, minu meelest see, kuidas inimeste energiad nagu kokku saavad ja kuidas pea siis tööle hakkab, et see on nagu väga äge (Kadi).

Uuringus osalenud õpetajad tõid välja ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures õpilaste kaasamise erinevate ürituste korraldamisse koolis. Ürituste, võistluste organiseerimisega on hea aidata kaasa õpilaste planeerimisoskuse ja loovuse arendamisele. Õpilastele antakse võimalus mõelda välja üritus, võistlus vm, mida nad koolielu põnevamaks tegemiseks sooviksid, seejärel jagatakse omavahel rollid, kes millegi eest ürituse korraldamisel vastutama peab. Oluline on märkida, et selline rollide kaudu vastutuse andmine lastele tähendab aastatepikkust harjutamist ja sellega on mõistlik alustada juba varakult. Lisaks tõid õpetajad välja ka selle, et õpetaja peab seda protsessi jälgima, vajadusel suunama ja ka toetama õpilaste tegevust, et õpilastes ei kaoks ära julgus katsetada. Veel tõid õpetajad välja vajadusel ka õpilaste julgustamise ürituste korraldamisel, eriti kui see on esmakordne selline tegevus.

Loovust ongi hea minu arvates arendada just erinevaid üritusi, võistlusi ja muud sellist organiseerides ja õpilastele neid ette valmistades ka vabad käed anda ja seda ise distantsilt jälgida ja vaikselt suunata. (Kaari)

Õpetajad tõid välja ka õpilaste õpilasesindusse kuulumise ja seal tegutsemise, mis aitab nende hinnangul kaasa ettevõtlikkuspädevuse arendamisele. Toodi välja, et läbi õpilasesinduse tegevuse saavad õpilased algatada ja korraldada erinevaid toredaid, õpetlikke ja huvitavaid üritusi ning asjalikke kampaaniaid. Toodi välja erinevaid heategevusprojekte, koolis kohvikute korraldamist, erinevate temaatiliste päevade või nädala korraldamist.

Meie koolis on väga tugev õpilasesindus, kes tegelikult tõepoolest algatabki igasuguseid toredaid üritusi /.../. (Kirsti)

Väga oluliseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures peeti erinevate külaliste ja esinejate kooli kutsumist. Selgus, et õpetajad on väga usinad külalisesinejate kaasamises nii oma tundidesse, kindlale kooliastmele või ka kogu koolile korraga. Toodi olulisena välja see, et külalised, kes on koolides käinud on väga erineva taustaga. Koolides on käinud poliitikuid, meelelahutus artiste, sportlasi, luuletajaid, kirjanikke, karjäärinõustajaid, erinevaid valdkonna spetsialiste. Nimetati ka üritust, mida nimetatakse elavaks raamatukoguks, kuhu õpetaja kaasab mitu erineva valdkonna inimest ning õpilased said valida, milline neid enim kõnetas ning selle

inimese vestlusringiga ühineda. Õpetajad tõid olulisena välja selle, et õpilastele on kasulik, kui tutvustada erineva taustaga inimesi, sest need inimesed on olnud ettevõtlikud ning jõudnud oma tegemistes kaugemale. Rõhutati veel, et ennem külalistega kohtumist on mõistlik anda lastele ülesandeks oma küsimused juba varem ette valmistada ja kirja panna mida küsida tahetakse ning peale külalistega kohtumist on oluline õpilastega järgmises tunnis arutleda sel teemal, et mida nad kogesid, milliseid mõtteid see tekitas, mida enda jaoks kaasa võtsid sellest kogemusest.

Kõik need külalised, kes koolis on käinud esinemas, need on need, kes on oma elus kuhugi jõudnud, ehk siis need inimesed on olnud väga ettevõtlikud oma tegevuses ja nad teevad seda, mida nad hästi oskavad. (Ivar)

Leiti, et ka koostöö tegemine lastevanematega on oluliseks aspektiks lastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel. Õpetajad tõid välja, et lastevanematega tihe suhtlemine ja nende kaasamine kooliellu on väga heaks eeskujuks lastele. Lapsevanemaid on kutsutud kooli andma tunde, rääkima oma tööst, huvitavatest hobidest, jagama oma kogemusi erinevate teemadega seoses. Samuti on lapsevanemaid kaasatud erinevate ürituste korraldamisse. Toodi välja ka see, et lapsevanem peab seejuures ise olema motiveeritud ja huvitatud kooli tulemisest. Samuti nimetasid õpetajad arenguveestlust lapsevanemate ja lastega heaks võimaluseks teha koostööd, sest nii õpetaja, õpilase kui ka lapsevanema ühine huvi on see, et laps saaks parima võimaliku ettevalmistuse eluks ja liiguks oma unistuste suunas.

Samuti teen koostööd lapsevanematega, kellel on samuti lastele palju õpetada ja oma kogemusi jagada. Koostöö tegemine ja lapsevanemate kaasamine aitab minu hinnangul väga kaasa ettevõtliku mõtteviisi arendamisel. (Kaari)

Ettevõtlikkuspädevust toetavad tegevused väljaspool kooli

Õpetajad pidasid oluliseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures erinevaid teadmisi lõimida päriseluga külastades erinevaid ettevõtteid ja asutusi. Nad pidasid seda oluliseks eelkõige seetõttu, et õpilastel tekiks reaalne ettekujutus nõ päris elust. Toodi välja, et õppekäigud erinevatesse asutustesse nii kohalikesse kui ka kaugemal asuvatesse eesmärgiga tutvustada erinevaid elukutseid ning ettevõtete toimimist, toetavad oluliselt ettevõtlikkuspädevuse

arendamist. Õpetajad rõhutasid, et tähtis on õpilastele tutvustada ennekõike kohalikke ettevõtteid ja ettevõtjaid, neid mis on õpilaste kodukandis ja mille/kelle tegevusest lapsed täpsemalt ei tea. Seejärel on mõistlik liikuda kaugemal asuvatesse kohtadesse. Uuringus osalenud õpetaja rääkis, et eelmise aasta lõpus olid nad käinud oma klassiga ETV stuudios vaatamas, kuidas valmib noortesaade NOVA, lapsed said tutvuda erinevate inimestega, kes selle saate valmimisse panustavad ja reaalselt näha, kuidas sünnib saade. Samuti nimetati erinevatel filmi konkurssidel edukat osalemist, kus lapsed on saanud näha filmi valmimist alates stsenaariumi loomisest kuni filmi kokku lõikamiseni. Veel nimetati külastusi erinevatesse koolidesse, elektroonika tehasesse, elektrikomponentide valmistamise tehasesse, põllumajandusettevõttesse, kommivabrikusse, liiklusmärkide tehasesse, ettevõtlikuskülasse. Uuringus osalenute seas oli ka neid, kes ei olnud koolis töötanud väga pikka aega ning arvestades Covid-19 eksisteerimist paaril viimasel aastal, siis seetõttu ei olnud nad ka väljaspool kooli õpilastega käinud.

Mulle meeldib panna rõhku nendele asutustele ja ettevõtetele, mis on meil siin kodukandis, ehk siis näidata õpilastele seda keskkonda, mille sees nad ise on ja kasvavad. Ehk siis nad võtaksid eeskujuga meie kohalikest tublidest ettevõtjatest, kes meil siin kohapeal on. (Maie)

Uuritavad nimetasid veel ettevõtlikkuspädevuse arendamisel oluliseks töövarju päevi ja tööpraktikat. Töövarju päevad on alati väga populaarsed olnud, lapsed on käinud kas oma vanemate töö juures või on kool ise otsinud inimesed, kelle tööd saab minna jälgima ja võimalusel ka midagi reaalselt ise teha seal. Üks uuringus osalenud õpetaja tõi välja nende koolis hästi toimiva tööpraktika tegemise. 8. klassi õpilased käivad ühe nädala raames kohalikus kaupluses tööl, iga päev kaks tundi ning kevadel korraldatakse ühine väljasõit selle kaupluste keti suurde logistikakeskusesse. Tööpraktikal käimisel on õpilastel tarvis osata planeerida oma aega erinevate tööde vahel, mis neile poes antakse, samuti kasutada ootamatuste ilmnemisel lahenduste otsimise võimalusi.

Ma toaksin välja siinkohal koostöö kohaliku Grossi poega, kus käivad tööpraktikal igal aastal meie kooli 8.klassi õpilased. Igaüks nädal aega järjest ja kaks tundi päevas. See on õpilastele väga positiivne ja teistmoodi kogemus /.../. (Ivar)

Õpetajate hinnangul toetavad sellised väljaspool kooli toimuvad käimised olulisel määral ettevõtlikkuspädevuse arengust õpilastes.

Ettevõtlikkuspädevust toetavad õpetamismeetodid

Uurimuses osalenud õpetajad tõid välja erinevaid õpetamismeetodeid, mis nende hinnangul aitavad kaasa ettevõtlikkuspädevuse arendamisele. Eristusid järgnevad alakategooriad:

1) Aktiivõppemeetodid 2) Internetikeskkonnad

Õpetajad leidsid, et ettevõtlikkuspädevuse arendamisele aitab kaasa see, kui kasutada tundides aktiivõppemeetodid. Õpetajate jaoks oli oluline, et tunnid oleksid õpilastele huvitavad ja mitmekesised ning sisaldaksid mitmesuguseid elemente: oma seisukohtade põhjendamine, tagasiside andmine kaaslaste töödele, oma kogemustest õppimine. Õpetajad tõid välja, et kui õpetajatel on soov arendada õpilastes ettevõtlikkust, siis leiab õpetaja võimaluse ka tunni kontekstis seda teha.

Et noh, ainetundides on ju ka ajalooos, selles mõttes on igasuguseid erinevaid küsimusi, nad lahendavadki, arutlevad, arutlemist on meil ikka päris palju /.../. (Kadi)

Uuringus osalenud õpetajate kirjeldustel on nende jaoks oluline lasta õpilastel olla oma tundides loovad ning tegutseda nii nagu neil ideed on. Õpetajad nimetasid, et annavad õpilastele selliseid ülesandeid, kus on vajalik kasutada lennukaid ideid ja uuenduslikke lahendusi välja mõelda. Samuti nimetati, et on oluline, et lapsed saaksid tegutseda nii, et nad võimalikult palju kasutaksid ära oma potentsiaali.

Siis no näiteks selline pisi, et lasen lastel kasutada hästi erinevaid vastamise võimalusi, näiteks joonista, kirjuta, tee luuletus /.../. (Kirsti)

Õpetajate sõnul on tunde planeerides tähtis arvestada sellega, et tänased lapsed on harjunud vahelduva ja küllaltki tempoka eluga ning et neil ka koolis huvitav oleks, on oluline läheneda oma tundidesse loovalt kaasates seejuures erinevaid võimalusi. Nimetati ajurünnakut, mille abil otsitakse mingitele probleemidele lahendusi või ideid mõne ürituse või tegevuse korraldamiseks. Samuti nimetati arutelusid, mida õpetajad tundides kasutavad. Õpetajad tõdesid,

et õhutavad õpilasi tundides oma mõtetest ja ideedest julgelt rääkima andes õpilastele võimaluse arvamust avaldada nii aruteludes kui ka mõttevahetustes. Seda nii erinevate tunni teemade kui ka silmaringi laiendamise teemade üle.

/.../ ehk siis algselt võiks toimuda ajurünnak, kus siis kõikvõimalikud mõtted ja ideed kirja pannakse ning seejärel hakatakse siis asja edasi planeerima /.../. (Kaari)

Õpetajate sõnul kasutavad nad tundides palju rühma- ja grupitöid. Need meetodid kannavad õpetajate hinnangul mitut eesmärki, esmalt aitavad kaasa koostöö arendamisele erinevate osapoolte vahel, mis on ettevõtlikkuse seisukohast oluline, samuti saab rühma ja grupitöödega ergutada lastes algatusvõime tekkimist ning probleemsituatsioonidele lahenduste leidmist ja õpilased õpivad üksteisega arvestama. Neid meetodeid kasutades peavad lapsed tegutsema ühise eesmärgi nimel ning olema valmis koostööks klassikaaslastega, kellega võib olla väga sageli kokku ei puututa. Hea meetodina rühmatöö jaoks toodi välja vastastikune õpetamine, kuna üksteisele õpetamine on parim viis õppimiseks, näiteks sobib see meetod erinevate teabetekstide käsitlemiseks. Seejuures on igal liikmel rühmas oma kindel roll (nt ennustaja, selgitaja, kokkuvõtte tegija). Õpetajad rõhutasid, et nende jaoks on oluline moodustada grupitöös grupid nii, et liikmed gruppidesse valitakse juhuslikkuse alusel, et vältida sõpradega grupis olemist ja seetõttu mugavustsoonis viibimist. Veel toodi välja, et rühmatööd tehes peavad õpilased suutma ise omavahel tööjaotuse ära jagada ning rollid paika panema, kes mingi osa eest vastutab. Samuti on oluline pärast grupitöös lõpplahenduseni jõudmist seda viisakalt ja oskuslikult esitleda ning klassikaaslaste tekkinud küsimustele vastata.

Teeme palju rühmatöid, kus põhisisuks ongi näiteks mingitele probleemidele lahenduste leidmine. Lapsed erinevates rühmades arutlevad erinevate lahenduste üle ja siis panevad kirja kõige parema mõtte kuidas siis seda antud probleemi lahendada. (Anni)

Õpetajad tõid veel välja situatsioon- ja probleemülesanded, mida nad tundides kasutavad, et arendada õpilastes oskust erinevate probleemidega toime tulemist ning võimekust neid ka efektiivselt lahendada, mis on üheks ettevõtlikkuspädevuse alakomponendiks. Nimetati, et selliste ülesannetega tegelemine valmistab õpilasi eluks ette, sest nende ülesannete puhul ei ütle

õpetaja vastust neile ette, vaid nad peavad ise õige suuna kätte saama. Nimetati veel, et probleemülesanded on kasulikud ka selle poolest, et kui lapsed ise lahendusteni jõuavad, siis tulevikus on neil lihtsam reaalses elus sellise probleemi tekkimise korral hakkama saada.

/.../ õpilased ise arutavad probleemi läbi, pakuvad lahendusi ja ka seda et kuidas järgmine kord mingeid analoogseid probleeme vältida. (Aita)

Üheks ettevõtlikkuspädevust toetavaks meetodiks tõid õpetajad välja ka rollimängu. Selle eeliseks nimetasid õpetajad seda, et neid saab läbi viia erinevates õppeainetes, väga lihtsate vahenditega ning rollimängudes ei ole õigeid ega valesid vastuseid, seetõttu on need jõukohased kõikidele õpilastele. Toodi välja näiteks rollimänguna tunnis pressikonverentsi korraldamist, kus õpilastel on erinevad rollid (ajakirjanikud, pressikonverentsi esinejad). Kõigil rollitäitjatel on oma kindlad ülesanded, nt ajakirjanikud peavad valmistama ette probleemi uurimiseks vajalikud küsimused, intervjuueeritav peab ennast teemaga kurssi viima ning mõtlema võimalike vastuste peale jne. Oluline on ka see, et pressikonverentsile peaks järgnema kokkuvõttev ülesanne, et teemat kinnistada. Õpetajad nentisid, et rollimängude puhul on hea selle meetodi mängulisus ning asjaolu, et õpilane saab ennast panna kellegi teise olukorda ning tegutseda vastavalt loomingulisusele ja sellele, kuidas tema olukorda näeb, hindab ja õigeks peab. Selle meetodi puhul tõid õpetajad veel välja selle, et see toetab õpilastes loovuse arengut ning aitab paindlikult reageerida erinevates ootamatutes situatsioonides.

/.../ ma kasutan hästi palju rollimänge, õpetan sotsiaalained. Näiteks, et kujuta nüüd ette, et sa oled Louis XIV, kuidas sina selle olukorra nüüd lahendaksid ja ühiskonnaõpetus, noh, see ju igati soosib just sellist mängulisemat lähenemist /.../. (Kirsti)

Teiseks alakategooriaks kujunesid internetikeskkonnad, mida õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures nimetasid. Õpetajate jaoks on oluline kasutada tundides erinevaid veebikeskkondasid ja seal olevaid tunni sisuga seotud ülesandeid, interaktiivseid töölehti, samuti ka erinevaid äppe, mis aitavad nende hinnangul ettevõtlikkuspädevuse arendamisele kaasa. Õpetajad tõid ka välja, et kasutavad programme, mis võimaldavad õpilastel iseseisvalt ülesandeid lahendada või ise ülesandeid koostada. Toodi välja erinevate tunni teemaga

haakuvate videote vaatamist, mida näidatakse üldjuhul projektoriga tahvlile. Videote vaatamine aitab õpilastel eelnevalt omandatud teadmisi kinnistada ning pärast video vaatamist on toimunud üldjuhul nähtu üle ka arutelu. Samuti tõid õpetajad välja ka selle, et on andnud õpilastele video vaatamise ajaks ülesande, kus nad on pidanud vastama mingitele küsimustele, täita lünki või ka koostama ise küsimusi video põhjal. Õpetajate seas oli väga populaarseks osutunud Tagasi Kooli programmi loodud e-külalistunnid, mida on olnud väga hea kasutada viimastel aastatel, mil seoses COVID-19ga oli takistatud erinevates paikades käimine ja külalistega kohtumine. Samuti nimetati ettevõtlike inimeste edulugude vaatamist, populaarseimad õpilaste seas on olnud erinevate noorte idufirmade juhtide intervjuud, kus on räägitud nende jaoks olulistest teemadest.

/.../ samuti praegusel ajal väga populaarsete idufirma juhtide intervjuusid ja edulugusid. See on alati selline tegevus, mis õpilasi huvitab ja paneb neid mõtlema sellele, et mida saaks ka ise teha, et tulevikus ka kasvõi mingi ettevõtte luua või kuidas oma ideid turundada. (Ivar)

Õpetajad tõid välja õpikeskkondi, mida nad oma töös enim kasutanud on, näiteks on populaarseks e-koolikoti keskkond, kust saadakse erinevaid tunni teemaga seotud materjale, mida oma tundidesse lõimitakse. Nimetati Kahoot! keskkonda ja ka kuldvillakute kasutamist Jeopardylabs keskkonnas, mis panevad õpetajate hinnangul proovile nii õpilaste kiiruse, reaktsiooni ning ka teadmised. Veel toodi välja Quizizz ja Quizlet keskkonnad, mis on õpetajate hinnangul suurepäraseks lisatööriistadeks, mida tundides kasutada. Õpetajad kasutasid veel Socrative, Mentimeter ja Opiku keskkondasid. Ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures pidasid õpetajad oluliseks, et tundi lõimitakse erinevaid nutiseadmeid ja muid infotehnoloogilisi vahendeid, et muuta õppeprotsessi õpilaste jaoks põnevamaks ning kaasahaaravamaks.

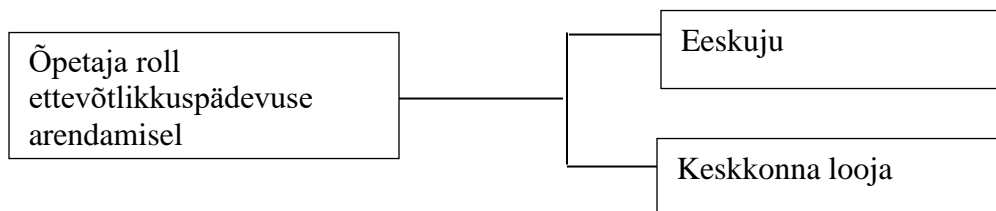
No üldiselt ma ikkagi enamasti olen otsinud selliseid ülesandeid erinevatest digivaramutest, näiteks e-koolikotist. Et mis seostuvad parasjagu tunni teemaga, ehk siis lõimin oma tundidesse. (Anni)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et õpetajad leidsid, et õpilastes aitavad ettevõtlikkuspädevust arendada mitmesugused tegevused koolis, ent olulise aspektina toodi välja kolleegidevahelist koostööd ning selle tulemusel ka tundide lõimimist, aga ka koostööd lapsevanematega.

Tegevustena nimetati erinevate ürituste korraldamist ja õpilaste kaasamist sellesse protsessi ning külalisesinejate kooli kutsumist. Olulise aspektina tõid õpetajad välja päriseluga lõimumise tähtsuse ning seoses sellega koolist väljas käimise ja erinevate asutuste külastamise. Veel nimetati õpilaste seas populaarset töövarjupäevadel käimisi ning ka tööpraktika tegemist. Õpetajate sõnul on oluliseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise seisukohalt oluliseks erinevate õpetamismeetodite kasutamine. Nimetati erinevaid aktiivõppemeetodeid ning ka mitmesuguseid interneti keskkondasid.

Õpetaja roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel

Teise uurimisküsimuse: „*Milline on Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate arvates nende roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*“ vastustest moodustus kaks kategooriat (vt joonis 3).

Joonis 3. Teise uurimisküsimusega seotud kategooriad

Eeskuju

Uuringus osalenud õpetajad nägid õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel endal suurt, kandvat ja olulist rolli. Leiti, et õpetaja roll eeskujuna muutub järjest olulisemaks, sest maailm muutub ja seoses sellega ka ühiskonna vajadused ettevõtlike inimeste järel. Õpetajad leidsid, et ennem kui midagi õpilastele üldse õpetada saab, on vajalik saavutada nendega usalduslik kontakt. Veel lisati, et õpetaja peab olema õpilaste arengu toetaja ja eeskuju juba alates algklassidest ning just seal peaks andma esmased teadmised ja oskused, et toetada ettevõtlikkuspädevuse arengut võimalikult efektiivselt. Õpetajad leidsid, et nende eeskuju on äärmiselt oluline, sest õpilased veedavad väga suure osa oma päevast koolis ning kui õpetaja on ettevõtlik ja tegus, siis oma entusiastliku käitumisega süstib ta ka õpilastesse ettevõtlikku hoiakut. Lisati veel, et õpetaja saab oma eeskujuga toetada õpilastes algatusvõime arendamist.

Eeskuju roll on esimene asi, mis mul pähe tuleb. Õpetaja hoiak ja suhtumine lastesse otsustab kõik ära /.../. (Maie)

Õpetajad tõid välja oma rolli juures selle, et nad peavad sageli olema oma eeskujuga ka õpilaste ja nende tegevuste suunajad ning julgustajad. Välja toodi, et kui õpilased ei julge näiteks oma arvamust klassis välja öelda või aruteludes osaleda, siis tuleb õpetajal neid julgustada, samuti tuleks õpilastele rõhutada, et vigade tegemine on normaalne ning oluline on see, mida sellest õpiti ning mida järgmine kord teistmoodi tegema peaks. Õpetajad nimetasid, et oluline on oma eeskujuga olla suunaja, seda eelkõige siis, kui näiteks mõne tegevuse fookus hakkab paigast minema. Sel juhul tuleks toetavate küsimustega aidata õpilased õigele teele tagasi.

Kui ma toon näiteks, et kui korraldada koos jõululaat, siis võiks ju lasta õpilastel üritus korraldada ja õpetaja on sealjuures vajadusel juhendaja-suunaja. (Kaari)

Keskkonna looja

Õpetajate hinnangul on neil oluline roll selles, millise õpikeskkonna nad koolis loovad. Ettevõtlikkuspädevuse arendamise seisukohast on õpetajate jaoks oluline, et keskkond, mille nad oma eeskujuga loovad, toetaks õpilaste ettevõtlikkuse arengut maksimaalselt. Oluline on see, et õpetaja suudaks luua klassis usaldusliku ja vaba õhkkonna, kus saadakse vabalt mõtteid ja ideid vahetada. Toodi välja, et ümbritsev keskkond peab toetama ettevõtlikku lähenemist erinevate teemade käsitlemisel, näiteks peab keskkond olema vaimselt toetav, et selles oleks hea ja mugav olla. Kui keskkond on vaimselt toetav, siis on oluline õpilastele rõhutada, et ollakse kui ühtne perekond, kes töötab ühise eesmärgi nimel ning kõik peavad selleks pingutama. Veel nimetati, et õpetaja peab looma keskkonna, mis on mitmekesine ning võimaldab tegutseda erinevatel viisidel.

Õpetaja on õhkkonna ja keskkonna looja, see on hästi oluline tegelikult. (Kirsti)

Uuringust ilmnis, et õpetajad peavad enda rolliks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures koostõise ja valikuvõimalusi pakkuva keskkonna loomist, selleks on õpetaja andnud võimaluse õpilastele tegutseda mingi teatud teemaga õpilastele sobival ajal, kohas ning kasutades selliseid vahendeid, mis õpilastele sobivad ja käepärased. Toodi välja, et sellise valikuvabaduse andmine lastele tõstab nende motiveeritust tunni teemadega tegeleda ning on ka põnev ja

innovaatilisust pakkuv. Veel toodi välja, et õpetaja peab kinnitama oma käitumise ja hoiakuga seda, et tema poolt loodud keskkond toetab ettevõtlikkuspädevuse arenemist.

Suur rõhk on kindlasti sellel, millise keskkonna loob õpetaja oma eeskujuga seal klassiruumis.
(Anni)

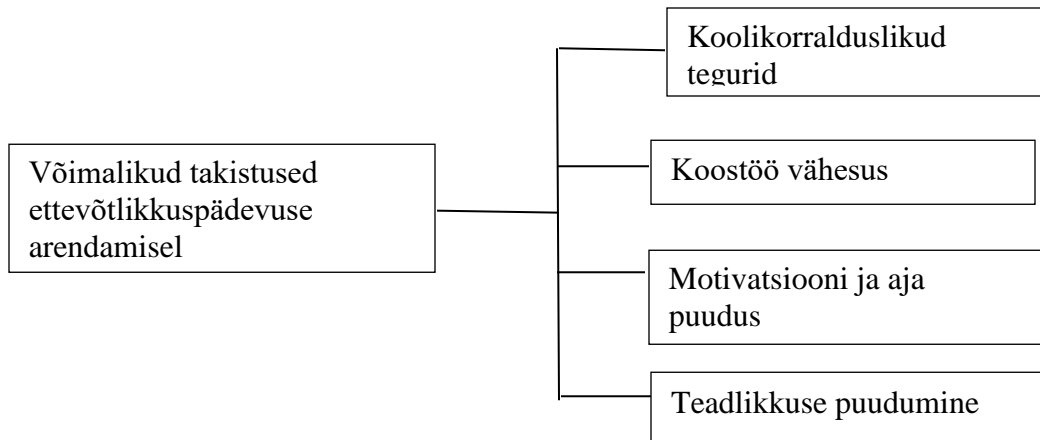
Õpetajad tõid intervjuudes välja ka üldisema kooli ja klassi keskkonna, mida saab kool õpilastele võimaldada ettevõtlikumaks tegutsemiseks. Et õpetaja saaks ettevõtlikkuspädevust arendada peab olema tagatud koolis ka vastav mitmekesine füüsiline keskkond. Nimetati, et klassiruumid peaksid olema võimalikud mugavad ja kaasaegsed, näiteks toodi esile korralikke tehnilisi vahendeid klassides (projektor, tahvelarvutid, sülearvutid), samuti mööblit, mida oleks lihtne liigutada, et vajadusel kiiresti grupitööks kokku istuda.

/.../ peaks olema võimalus paigutada mööblit nii, et tekiks erinevad pesad, kus saaks teha näiteks grupitöid. Hea oleks, kui ruumis oleksid kaasaegsed infotehnoloogilised vahendid, et õpilased saaksid oma ideid esitada. (Kaari)

Kokkuvõtteks võib öelda, et õpetajad nägid enda rolli ettevõtlikkuspädevuse arendamisel eelkõige eeskuju andja ning sobiva keskkonna kujundajana. Õpetajad tõid välja, et neil on suur roll ja vastutus, kasvatamaks õpilastest kodanikud, kes tänases ja homses keerulises maailmas võimalikult hästi hakkama saaksid.

Võimalikud takistused ettevõtlikkuspädevuse arendamisel

Kolmanda uurimisküsimuse: „*Milliseid takistusi kogevad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*” vastustest moodustus neli kategooriat (vt joonis 4).

Joonis 4. Kolmanda uurimisküsimusega seotud kategooriad

Koolikorralduslikud tegurid

Uurimuses osalenud õpetajad nimetasid üheks takistuseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures seda, et sageli jääb puudu rahast, et külastada erinevaid asutusi, ettevõtteid või teha õppekäike erinevatesse paikadesse. Peamiseks põhjuseks nimetati seda, et asutakse suurematest keskustest kaugel ning eelarve ei võimalda käia väljasõitudel nii sageli kui tahaks. Õpetajad tõid välja, et tahaksid õpilastes arendada ettevõtlikku mõtlemist, suhtumist ja avardada nende maailmapilti väljasõitudega, kuid paraku jäävad need väljasõidud sageli tegemata eelarveliste piirangute tõttu.

Tooksin veel välja ka eelarvelised probleemid ehk väljasõidud on ikkagi piiratud, kuna bussi tellimine on väga kulukas, maapiirkonnas on see kahjuks igapäevane teema. Et tahaks rohkem käia erinevates kohtades, aga rahakott ei võimalda. (Ivar)

Samuti toodi takistusena välja ka see, et õpetajad tahaksid enam lõimida tundidesse nutiseadmete kasutamist, et arendada ettevõtlikkuspädevust, kuid seda pärsib asjaolu, et kõigil õpilastel pole isiklikku nutiseadet, mida tundides kasutada saaks ja ka koolis puuduvad sageli korralikud ja kaasaegsed nutivahendid. Sellega seoses nimetasid õpetajad olukorda, kus nad sooviksid pakkuda õpilastele huvitavaid ja mõtestatud tegevusi erinevates internetikeskkondades, kuid kõigil pole võimalik neid kasutada.

Aga minu jaoks nagu takistus ongi ikkagi see ka, et neid nutivahendid ei ole kõigil ju, et kui ma teen nagu selle asja valmis ja siis ma ei saa garanteerida et kõigil oleksid vahendid, millega seda keskkonda külastada. (Kadi)

Uuritavad õpetajad tõid takistusena välja ka tunniplaani seotud aspekte. Nimetati seda, et õpetajatöös algab kõik pihta pisisjadest ning alati erinevaid üritusi ja väljaskäike planeerides tuleb alati arvestada ka tunniplaani ja teiste seal asuvate tundidega ning sellega, kuidas tunniplaanis tunnid asetsevad. Õpetajaid nimetasid, et nad peavad arvestama ka teiste ainetega ega saa eeldada, et ainult nende aine ja tund on tähtsad.

Näiteks tunniplaani võib ka olla takistus, et no ei saa ikkagi päris niimoodi, et ainult minu õppeaine on nüüd oluline ja selle raames me jätame näiteks nüüd viis matemaatikat ära. (Kirsti)

Takistusena nimetati ka alustava õpetaja vähest toetamist ja juhendamist erinevates valdkondades sh pädevuste arendamisel. Lisaks tõid õpetajad takistusena välja ka suure töökoormuse, mis pärsib vahel nende tegevust ettevõtlikkuse arendamise valdkonnas. Õpetajad selgitasid, et kuna tunde erinevate klassidega on väga palju, päevad on pikad, siis kahjuks ei jõua nad kõike teha ja planeerida nii, nagu ideaalis tahaks.

/.../ eks õpetaja suur töökoormus on takistuseks nii mõnigi kord. (Marie)

Koostöö vähesus

Uurides õpetajatelt takistuste kohta, mis neil ilmnenu on ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, nimetasid õpetajad koostöö vähesust või selle puudumist kolleegidega. Toodi välja, et on olnud olukordi, kus õpetaja tegutseb omaette ning koostööst huvitatud ei ole ning on keeldunud kolleegi ettepanekust teha koostöös lõimitud tunde või ühiseid üritusi organiseerida. Toodi välja, et selline äraütlemine kolleegi poolt tekitab halva tunde ning edaspidi enam selle kolleegi poole sellise palvega pöörduda ei taha. Õpetajad tõdesid, et koostöö on ühtpidi väga lihtne ja loogiline asi, kuid kohati väga raskelt saavutatav.

/.../ ma olen ka ära ütlemisi saanud koostöö tegemise koha pealt, see on selline ebameeldiv tunne, kui lähed kolleegi juurde oma arust väga hea ideega ja siis tema ütleb, et tal on vaja oma tunni programmiga edasi minna ja et tema küll mingeid tunde lõimida ei taha. (Aita)

Motivatsiooni ja aja puudus

Õpetajad tõid välja, et ettevõtlikkuspädevuse arendamist võib takistada ka motivatsiooni puudumine. Nimetati nii õpetajate kui ka õpilaste vähest motiveeritust. Õpetajate vähest motivatsiooni selgitati sellega, et lihtsam on ju ära anda ainult oma ainetund ja mitte tegeleda pädevuste arendamise, ürituste korraldamisega, tundide lõimimisega. Samuti nimetati viitsimatust ja mugavustsoonis olemist, mis takistab ettevõtlikkuse arendamist. Õpetajad tõid välja ka selle, et mugavustsoonist väljatulek võib olla päris keeruline ning pingutust nõudev.

Kindlasti osad takistused on tingitud ka õpetaja suhtumisest ja viitsimatusest /.../. (Kadi)

Õpetajad tõid välja ka selle, et ettevõtlikkuspädevuse arendamist võib vahest pärssida ka see, et õpilased on vähe motiveeritud uuendustega kaasa minema. Õpetajad kirjeldasid, et raske õpilastes mingite tegevustega huvi tekitada ja kohati on tunne, nagu tänapäeva noori justkui ei huvitagi miski. Veel nimetati õpilaste liigset tagasihoidlikkust ning julguse puudumist oma arvamuse avaldamiseks.

Takistuseks on võib olla see, et tänapäeval on õpilastes mingite tegevustega väga raske huvi tekitada, kohati tundub, et neid ei huvita nagu midagi. On sellist trotsi ja jonnit, et miks mul seda vaja on ja ma ei viitsi ja ei taha teha. (Ivar)

Uuringus osalenud õpetajad tõid välja, et üheks takistuseks ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures on ajapuudus, sest õppeprogramm ja tundide maht, mida läbima peab, on väga mahukad ning seetõttu on ka keeruline sinna midagi juurde lõimida. Lisaks toodi välja, et igas tunnis ei jõua lisaks aine õpetamisele ka pädevustele tähelepanu pöörata. Veel nimetati, et lisaks ettevõtlikkuspädevusele on õppekavas veel pädevusi, mida justkui arendama peaks, kuid paraku seda teha ei jõuta ega suudeta. Toodi välja see, et ajapuuduse tõttu ei ole võimalik käia vaatlemas

teiste kolleegide tunde, kust saaks häid praktikaid, meetodeid, mõtteid, mida ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures kindlasti kasutada saaks.

Võib-olla ajapuudus ka selles mõttes, et see kooli õppeprogramm on niivõrd mahukas, et sinna on raske oma tundi loovutada üldpädevuse arendamiseks. Tundide mahud ja koormused on lihtsalt liiga suured ja päris raske on algaja õpetajana lisaks aine õpetamisele veel mingeid elemente sisse lõimida. (Kirsika)

Õpetajad tõid olulise takistusena välja selle, kui õpetajal puudub loovus ja tema südameasjaks ei ole mitte üldpädevuste arendamine, vaid kitsalt enda aine andmine. Lisaks tõid mitmed uuritavad välja liigse ainekesksuse.

/.../ mis kasu on lapsel mingitest süvendatud ainealastest teadmistest, kui ta ei oska efektiivselt suhelda või probleeme lahendada? (Marie)

Teadlikkuse puudumine pädevustest

Uuringus osalenud õpetajate endi hinnangul ei ole neil laialdasi teadmisi pädevuste (sh ettevõtlikkuspädevuse) arendamisest. Nad tegelevad võimaluste piires küll ettevõtlikkuspädevuse arendamisega, kuid täpsed teadmised, mismoodi seda teha, neil puuduvad. Nad on teadlikud, et õppekavas on pädevused olemas, aga selleks, et neid kõiki rakendada, peab väga palju lisatööd tegema. Samuti nimetati, et igapäev on ettevõtlikkusest ja sellest pädevusest erinev arusaam ja viisid, kuidas seda kooliellu ja tundidesse lõimida. Nimetati ka oskamatus luua enese jaoks süsteemset lähenemist ettevõtlikkuspädevuse arendamisel.

Eks nende pädevuste arendamisega on sageli nii nagu nendega on, eks ma ikka üritan endast parima anda, aga alati see ei õnnestu, puuduvad ka täpsed teadmised pädevustest. Kui mõelda õppekava peale, siis neid pädevusi on seal välja toodud ju päris palju /.../. (Kaari)

Uuringu käigus uuriti õpetajatelt ka Ettevõtliku Kooli poolt pakutavate metoodikate rakendamise kohta, kuid selgus, et enamik õpetajaid pole nendest teadlikud ega kasuta neid. Õpetajad on küll kursis, et nende koolid on liitunud Ettevõtliku Kooli haridusprogrammiga, kuid

mis see täpsemalt tähendab, seda nad öelda ei osanud. Õpetajad, kes olid koolis õpetamist alustanud paari aasta eest, tõdesid, et neile ei ole seda programmi tutvustatud ja nad ei ole saanud ka vastavasisulist koolitust.

Kahjuks hetkel ei ole veel kasutanud, sest ei ole nendega tuttav. (Kirsika)

/.../ tean et meie kool on sellega liitunud, aga mis see täpselt endast kujutab seda ma öelda ei oska. Ma ei ole mingitest koolitustest kuulnud, et kus sellest programmist räägitakse või seda tutvustatakse. (Kaari)

Kokkuvõtvalt tõid õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamise takistustena välja erinevad koolikorralduslikud tegurid, näiteks finantsilised probleemid, mis on mõnikord takistanud erinevatel väljasõitudel käimist. Veel toodi välja, et paljudel õpilastel puuduvad isiklikud nutiseadmed, mille tõttu ei saa alati kasutada veebiplatvorme. Õpetajad kirjeldasid ka kolleegide poolset koostöö vähesust ning aja- ja motivatsioonipuudust, kusjuures motivatsiooni puudumist toodi välja nii õpilastes kui õpetajates. Veel nimetati väheseid teadmisi pädevuste arendamise kohta, samuti polnud enamik uuringus osalenud õpetajaid kursis Ettevõtliku Kooli pakutavate meetodikatega.

Arutelu

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate kirjeldused oma tegevustest õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel, enda rollist selles ning võimalikest takistustest. Käesolevas peatükis võetakse tulemused kokku ning arutletakse nende üle ja kõrvutatakse neid töös käsitletud teoreetiliste lähtekohtade ja varasemate uuringutega. Samuti antakse ka soovitusi teema edasiseks uurimiseks, nimetatakse uurimuse kitsaskohad ja tuuakse välja töö praktiline väärtus.

Esimese uurimisküsimuse „*Kuidas kirjeldavad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad oma tegevusi, et õpilastes ettevõtlikkuspädevust arendada?*“ tulemused näitasid, et õpetajad peavad ettevõtlikkuspädevuse arendamise seisukohast oluliseks koolis koostöö tegemist nii lapsevanematega kui ka kolleegidega. Kolleegidevahelise koostööna toodi välja tundide lõimimist, kolleegide toetamist, nõu küsimist, murede ja rõõmude jagamist.

Seda arusaama kinnitavad ka Ruskovaara ja Pihkala (2014), kes on oma uuringus õpetajatega välja toonud ettevõtlikkuse arendamise juures õpetajate vahelise koostöö olulisuse. Uuringust ilmnes, et õpetajad peavad tähtsaks õpilaste kaasamist erinevate ürituste korraldamisse, seda eelkõige planeerimisoskuse ja loovuse arendamise seisukohalt, mis on ühtlasi ka ettevõtlikkuspädevuse alapädevusteks. Arro jt (2018) toovad välja, et kõik ettevõtlikkuse alapädevused on arendatavad ja üksteisega seotud ning nende arendamine erinevates tegevustes toetab loovate ja ettevõtlike õpilaste kasvamist ja arengut. Seega võib öelda, et õpilaste kaasamine võimalikult paljudesse erinevatesse tegevustesse on oluline, sest see aitab kaasa ettevõtlikkuse alapädevuste arengule. Käesolevast uuringust ilmnes, et ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures peeti oluliseks ka erinevate külaliste kooli kutsumist eesmärgiga tutvustada õpilastele võimalikult paljude eluvaldkondade esindajaid. Seda peeti tähtsaks, sest kõik kooli külastanud inimesed olid oma elus tänu oma ettevõtlikule tegutsemisele kaugele jõudnud. Ruskovaara ja Pihkala (2014) uuringus toodi samuti välja, et ettevõtjate kooli esinema kutsumine ning kogemustest rääkimine aitab õpilastes ettevõtlikkuse arenemisele kaasa. Töö autor peab ka ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures oluliseks võimalikult erinevate inimestega kohtumist, võimalust nendega vestelda ja neile küsimusi esitada, need tegevused avardavad õpilaste silmaringi ning toetavad pädevuse arengut.

Uuringus osalenud õpetajad pidasid oluliseks ettevõtlikkuspädevuse kontekstis erinevate asutuste, ettevõtete külastusi ning ka tööpraktikal käimist eesmärgiga lõimida teooriat päriseluga ning näidata seeläbi õpilastele, kuidas elu erinevates asutustes ja ettevõtetes käib. Õpetajate arvamusi toetab ka Entrepreneurship Education...(2016) uuring, kust nähtus samuti, et oluline on kasutada mitmesuguseid tegevusi, mis sisaldavad muuhulgas kogemusi ka väljaspool klassiruumi ja lõimumist reaalse eluga. Fejes jt (2019) ning Joensuu-Salo jt (2020) nimetavad ettevõtlikkuspädevuse arendamise seisukohalt oluliseks erinevate ettevõtete ja praktikaasutuste külastamist. Autori arvates on ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures oluliseks nüansiks õpilastele erinevate kogemuste võimaldamine ja reaalse elu näitamine.

Õpetajad tõid välja ettevõtlikkuspädevuse arendamise juures erinevate õpetamismeetodite kasutamise. Oluliseks peeti mitmesuguste aktiivõppemeetodite kasutamist eesmärgiga pakkuda õpilastele huvitavaid, mitmekesiseid ja ettevõtlike tunde. Näiteks grupitöö kasutamine tunnis kannab õpetajate hinnangul mitmeid erinevaid positiivseid aspekte. Tähtsaks peeti seda eelkõige koostöö oskuse arendamise seisukohast, samuti saab selle kaudu ergutada ka algatusvõime

tekkimist ning probleemsituatsioonides lahenduste leidmist. Aktiivõppemeetodite kasutamist pooldavad ka San-Martin jt (2021), kes toovad välja probleemülesannete lahendamise vajalikkuse koolis. Võib öelda, et kuna oskus probleeme efektiivselt lahendada on elus väga vajalik ning samuti on probleemilahendusoskus ettevõtlikkuspädevuse alapädevuseks, siis on aktiivõppemeetodite kasutamine tundides igati asjakohane ning käesoleva uuringu põhjal kasutavad õpetajad seda meetodit oma tundides sageli. Sellest lähtuvalt saab öelda, et Gibbi uuringu tulemused (2008), kust nähtus, et aktiivõppemeetodeid väga sageli ei kasutata, ei ühti käesoleva uuringu tulemustega.

Uuringust tuli välja, et õpetajaid kasutavad ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks tundides ka mitmesuguseid digilahendusi ja erinevaid internetikeskkondasid. Mets ja Viia (2018) rõhutavad samuti digilahenduste kasutamist õppetöös. Uuringust selgus, et kuigi digilahenduste kasutamine on küllaltki sage, siis ometigi toodi puudusena välja see, et kõigil õpilastel pole isiklikku nutiseadet ning näiteks uuringus osalenud koolil puudub võimalus neid õpilastele pakkuda. Autor leiab, et selline olukord tekitab õpilastes ebavõrdse ja ebamugava olukorra ning vajab lahendust.

Teise uurimisküsimuse „*Milline on Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajate arvates nende roll ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*“ tulemustest selgus, et uurimuses osalenud õpetajad nägid endal olulist rolli õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel. Kõige olulisemaks peeti eeskujuks olemist ehk ise ettevõtliku hoiaku omamist, sest pidevalt muutuv ühiskond vajab ka ettevõtliku hoiakuga õpilasi. Eeskuju olulisust ettevõtlikkuse arendamise kontekstis toovad välja ka San-Martin jt (2021) kes nimetasid, et entusiastlik ja ettevõtlik õpetaja annab suure tõenäosusega neid omadusi ka oma eeskujuga õpilastele edasi. Samad autorid on välja toonud ka, et õpetaja suhtlemisoskused, loodud suhted ja ka ootused, mida oma õpilastele seatakse, määravad suuresti õpilaste toimetulekut. Seega võib järeldada, et oluliseks teguriks õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel on õpetaja oma ettevõtliku eeskujuga.

Lisaks ilmnes käesolevast uurimistööst, et õpetajad peavad enda rolliks ettevõtlikkuspädevuse arendamisel ka mitmekülgse keskkonna loomist, mis toetaks õpilastes ettevõtlikkuse kasvu. Õpetajate jaoks oli ka oluline õpilastele piisava valikuvabaduse andmine

eesmärgiga tõsta nende motiveeritust, näiteks tunni teemades kaasarääkimisel. Ka Joensuu-Salo jt (2020) ja Piirimägi jt (2016) rõhutavad, et õpetaja rolliks on muuhulgas ka sellise keskkonna ja õppeprotsessi võimaldamine, mis aitab õpilastel parimal moel arenedada. Õpetajad tõid välja ka toetava füüsilise keskkonna olemasolu ja võimalused. Toodi välja erinevaid tehnilisi vahendeid: projektoreid klassides, võimalust kasutada igal ajal tahvelarvuteid, sülearvuteid, lisaks toodi välja klassiruumid, kus on mööbel, mida on lihtne ümber paigutada näiteks rühmatöid tehes. Pärismaa (2019) toob oma artiklis välja, et Ettevõtliku Kooli eesmärgiks on õpilastele ja ka õpetajatele sellise keskkonna loomine, mis toetaks võimalikult palju ettevõtlikkuse arendamist. Seega võib järeldada, et keskkonnal, kus õpilased viibivad, on suur tähtsus ettevõtlikkuse arendamise seisukohast. Oluliseks peeti toetava vaimse keskkonna olemasolu, kus on õpilastel mugav, hea ja turvaline olla. Sellise keskkonna eelistena nimetasid õpetajad usalduslikku ja vaba õhkkonda, milles õpilased julgevad oma ideid ja mõtteid avaldada. Arro jt (2018) on samuti seisukohal, et õpilase arengut mõjutab teda ümbritsev keskkond ning see, mismoodi ta seda keskkonda tajub. Töö autor on samuti seisukohal, et õpetajal on oluline roll nii oma eeskujuga kui ka vastava keskkonna loojana, et arendada õpilastes ettevõtlikkuspädevust.

Kolmandast uurimisküsimusest „*Milliseid takistusi kogevad Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate Lääne-Virumaa koolide õpetajad ettevõtlikkuspädevuse arendamisel?*“ nähtus, et koolikorralduslikest teguritest mainiti enim olukordi, kus õpetajatel on jäänud puudu finantsilistest vahenditest. Seda mainiti eelkõige erinevate väljasõitude kontekstis (ettevõtete külastamised, õppekäigud erinevatesse paikadesse), mil sooviti õpilastega külastada ja kogemusi saada ettevõtlike inimeste loodud ettevõtetest ning asutustest. Joensuu-Salo jt (2020) on välja toonud samuti, et ettevõtlikkuse arendamist võib pärssida ka piisavate ressursside puudumine. Sellised mured on sagedased ja tuttavad ka autorile, seda eelkõige kooli eelarveliste piirangute tõttu ning eeskätt nende koolide puhul, mis asuvad suurematest linnadest eemal. Koolikorraldusliku aspektina tõid õpetajad veel välja ka oma suure töökoormuse, mis on takistanud nt erinevate ürituste korraldamist. Töö autori arvates võiks lahendusena välja pakkuda õpetajate koormuste ühtlustamise ehk tööaja jälgimise. See annab võimaluse tegeleda ka muude tegevustega ning võimaldab õpetajale veidi aega iseendale.

Ettevõtlikkuspädevuse arendamise ühe takistusena tõid õpetajad välja koostöö tegemise vähesuse kolleegidega. Õpetajate hinnangul on koostöö tegemine kolleegidega küll väga oluline, kuid seda ei tehta piisavalt sageli. Viimast kinnitab ka OECD poolt läbiviidud TALISE uuring, et õpetajate omavaheline koostöö tegemine on aastatega vähenenud (Taimalu *et al.*, 2020). Õpetajad tõid välja, et koostöö tegemine on tegelikult lihtne, aga paljudel juhtudel raskesti saavutatav. Seda selgitati näiteks motivatsiooni puudumisega. Õpetajate hinnangul mõjutab nii koostöö tegemist kui ka üldisemalt ettevõtlikkuse arendamist mugavustsoonis olemine ning ainekesksete tundide läbiviimine. Liigset ainekesksust koolis toovad välja ka Harro-Loit jt (2019), selline lähenemine ei toeta piisavalt õpilaste tulevikuoskuste arengut (Haridusvaldkonna arengukava...2021). Töö autori arvates on õpetajate vaheline koostöö tegemine väga oluline, kuid et seda saavutada peab olema õpetajatel selleks tahe, motivatsioon ja ka ajaline ressurss. Sageli ongi just piiratud aeg see, mis ei võimalda õpetajatel omavahel piisavat koostööd teha.

Takistuseks ettevõtlikkuse arendamisel nimetasid õpetajad ka teadlikkuse puudumise pädevuste arendamisel. Õpetajad nimetasid, et nad küll tegelevad erinevate ettevõtlikkust toetavate tegevustega, kuid nad ei ole kindlad, kuidas seda täpselt tegema peaks. Õpetajad nimetasid ka seda, et kõigil on pädevustest erinev arusaam ning ka viisid, kuidas seda nii kooliellu ja ka tundidesse lõimida. Õpetajate jaoks oli probleemiks ka ebapiisava info ja ebaselge süsteemsuse puudumine, mis toetaks ettevõtlikkuspädevuse arengut. Seikkula-Leino jt (2010), kes viisid Soome õpetajatega läbi uuringu, jõudsid tulemusteni, et õpetajatel on mõningad, kuid piiratud teadmised sellest, kuidas ettevõtlikkust arendada. Seda toetavad ka Öunapuu ja Ots (2015), kes tõid ettevõtlikkuspädevuse arendamise kitsaskohana välja ühtse arusaama puudumise pädevuse arendamisest. Autori arvates võiks mõelda selgematele suunistele ja lihtsamale raamistikule, kuidas oleks efektiivne ja mõistlik ettevõtlikkust õpilasteni viia.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate koolide õpetajate kirjeldused ettevõtlikkuspädevuse arendamisest, oma rollist selles ning nimetatud võimalikud takistused kattusid suuresti magistr töö teoreetiliste lähtekohtadega.

Töö kitsaskohana toob autor välja seitsme intervjuu tegemise Google Meet keskkonnas, mis polnud algselt nii planeeritud. Autoril oli planeeritud läbi viia kõik intervjuud silmast silma kohtumistel, kuid töö autorist mitteolenevate asjaolude tõttu toimusid seitse intervjuud interneti

vahendusel. Autori arvates oleks reaalses kontaktis olles intervjuud ladusamalt läinud ning asjaosalised end ka mugavamalt tundnud. Samuti võib töö piiranguna välja tuua autori vähese intervjuueerimise kogemuse. Autori viimane intervjuueerimise kogemus oli aastaid tagasi bakalaureusetöö raames ning siis toimusid intervjuud füüsiliselt samas ruumis viibides, mis autori hinnangul oli toetavam ja mugavam.

Edasised uuringud antud vallas võiksid avada teemat kvantitatiivselt, mis võimaldaks analüüsida rohkem andmeid ning leida seoseid nt staaži ja rollitaju või hoiaku vahel.

Töö praktiliseks väärtuseks peab autor tähelepanu suunamist ettevõtlikkuspädevuse arendamise võimalustele, aga ka takistustele, mis esile võivad kerkida. Uuringu tulemused annavad uurimistöös osalenud õpetajate intervjuudele tuginedes ülevaate, kuidas õpetajad ettevõtlikkuspädevust õpilastes arendavad, millisena näevad enda rolli selles ning milliseid takistusi kogevad. Seda teades saab õpetajaid nende töös ka paremini toetada. Seega leiab autor, et uuringust saavad kasulikku infot nii koolijuhid, Ettevõtliku Kooli meeskond kui ka õpetajakoolitusega tegelevad asutused.

Tänu sõnad

Täna kõiki magistriritöö käigus intervjuueeritud õpetajaid nende panuse ja aja eest. Samuti olen südamest tänulik oma töö juhendajatele, kes olid alati minu jaoks olemas ning toetasid mind sel teekonnal.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kairit Lillemets

/allkirjastatud digitaalselt/

23.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Alumäe, T., Tilk, O., & Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *Baltic HLT*.
- Arro, G., Jaani, J., Loogma, K., Malleus, E., Titov, E., Toding, M., Täks, M., Venesaar, U. (2018). *Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine Eestis*.
file:///C:/Users/omanik/Desktop/Raamdokument_web_3.pdf.
- Arro, G., Malleus, E., Jaani, J., Olvik, A. (2018). Ettevõtluspädevust toetavate programmide mõju õpilaste võimekuse ja loovusega seotud uskumuste ning sotsiaalsete oskuste kujunemisele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 6(2), 2018, 39–65.
<https://ojs.utlib.ee/index.php/EHA/article/view/eha.2018.6.2.03/9298>
- Arusaar, P (2020). Millest sõltub tänase õppuri tulevikukarjäär? *Edu ja Tegu erileht*.
<https://ettevotlusope.edu.ee/wp-content/uploads/2020/11/Tr%C3%BCkiversioon.pdf>.
- Eessalu, M., Engelbrecht, J., Juurik, M., Koppel, A., Kulu, P., Lilles-Heinsar, L., Ling, K., Lõuk, K., Maimets, T., Meriste H., Mäger, K., Mällo, T., Niglas, K., Nurk, E., Parder M. L., Pärtlas, M., Sinijärv, U., Soone, M., Sutrop, M., Uustalu, T., Velbaum, K., & Veski, L. (2017). *Hea teadustava*.
https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf.
- Eesti ettevõtliku kooli võrgustiku strateegia 2020 – 2025. (2020). <https://evkool.ee/wp-content/uploads/2020/03/EV-kooli-v-rgustiku-strateegia-2020-2025.pdf>.
- Eesti tööturg täna ja homme 2019-2027 (2020). Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/05/T%C3%B6%C3%B6j%C3%B5%C3%B5uprognosi-1%C3%BChiaruanne_veeb.pdf.
- Entrepreneurship Education at School in Europe. (2016). *Eurydice Report*.
<https://data.europa.eu/doi/10.2797/875134>.
- Eurobarometer, F. (2009). Entrepreneurship in the EU and beyond. A Survey in the EU, EFTA Countries, Croatia, Turkey, the US, Japan, South Korea and China. *Analytical Report*.
- Ettevõtliku õppe kvaliteeditunnused*. Standard (2020). <https://evkool.ee/wp-content/uploads/2021/05/Etev-tliku-Kooli-standard-2020.pdf>.

- Euroopa Komisjon (2017). *Koolide arendamine ja õpetamise täiustamine, et anda noortele edasiseks eluks hea stardipositsioon*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0248&from=ET>.
- Fejes, A., Nylund, M., Wallin, J. (2019). How do teachers interpret and transform entrepreneurship education? *Journal of Curriculum Studies*, 51(4), 554-566.
- Gibb, A. (2008). Entrepreneurship and enterprise education in schools and colleges: Insights from UK practice. *International Journal of Entrepreneurship Education*, 6(2), 48.
- Graneheim, U.H., Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today*, 24(2), 105-112.
- Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035*. (2021). Haridus ja teadusministeerium https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_27okt.pdf.
- Harro-Loit, H., Hirsnik, H., Neeme, M., Palts, K., Randma, L., Sutrop, M. (2019). *Klassijuhataja käsiraamat*. https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/klassijuhataja_kasiraamat_veebi2020.pdf.
- Hörnqvist, M.-L. and Leffler, E. (2014). Fostering an entrepreneurial attitude – challenging in principal leadership. *Education + Training*.
- Joensuu-Salo, S., Peltonen, K., Härmäläinen, M., Oikkonen, E., Raappana, A. (2020). Entrepreneurial teachers do make a difference – Or do they? *Industry and Higher Education*, 35(4), 536-546.
- Kiili, J. (Koost). (2013). *Ettevõtlus kõrgkoolis*. file:///C:/Users/omanik/Downloads/Ettevotlusope_kogumik.pdf.
- Korhonen, M., Komulainen, K., Rätty, H. (2011): “Not Everyone is Cut Out to be the Entrepreneur Type”: How Finnish School Teachers Construct the Meaning of Entrepreneurship Education and the Related Abilities of the Pupils. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(1), 1-19 .
- Lackeus, M. (2015). Entrepreneurship in Education. What, why, when, how. *Background paper*. https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

- Mccallum, E., Weicht, R., McMullan, L., Price, A. (2018). *EntreComp into Action - Get inspired, make it happen: A user guide to the European Entrepreneurship Competence Framework*.
- Mets, U., Viia, A. (2018). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus. *Uuringu lühiaruanne*. Tallinn: SA Kutsekoda.
- Piirimägi, A., Ruusamäe, K., Rooste, H., Jalonen, L., Goldberg, K. (2016). *Ettevõtlikku õppe juhendmaterjal 2. Ettevõtlik Kool*. <https://evkool.ee/wp-content/uploads/2017/03/Ettevotliku-ppe-juhendmaterjal-petajale.pdf>.
- Põhikooli riiklik õppekava (2010). *Riigi Teataja I 2011, 6, 22*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021010?leiaKehtiv>.
- Pärismaa, S. (2019, 14.juun). Ettevõtlikkuse vundament- millest see koosneb? *Õpetajate Leht*.
<https://opleht.ee/2019/06/ettevotlikkuse-vundament-millest-see-koosneb/>.
- Ruskovaara, E., Pihkala, T. (2014). Entrepreneurship Education in Schools: Empirical Evidence on the Teacher's Role. *The Journal of Educational Research*, 108(3), 236-249.
- San-Martín, P., Fernández-Laviada A., Pérez, A., Palazuelos E. (2021). The teacher of entrepreneurship as a role model: Students' and teachers' perceptions. *The International Journal of Management Education*, 19(1), 100358.
- Seikkula-Leino, J. (2008). Advancing entrepreneurship education in the Finnish basic education – the prospect of developing local curricula. *The Dynamics between Entrepreneurship, Environment and Education*. 168-190.
- Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikavalko, M., Mattila, J., Rytkola, T. (2010). Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher?, *Education + Training* 117-127.
- Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., Leijen, Ä., Pedaste, M. (2020). Õpetajad ja koolijuhid väärtustatud professionaalidena. *OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS tulemused 2.osa*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Venasaar, U., Täks, M., Arro, G., Malleus, E., Loogmaa, K., Mädamürk, K., Titov, E., Toding, M. (2018). Ettevõtlushädevuse mudel ettevõtlushäppe arendamise alusena. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 6(2), 118-155.
- Vestergaard, L., Moberg, K., Jørgensen, C. (2012). Impact of entrepreneurship education in Denmark. *Youth Enterprise Denmark*.
- Välba, E. (2019). *Ettevõtlik hoiak seob õpilast kogukonnaga ja aitab elus hakkama saada*. Koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks.

<http://www.ettevotlikkus.ee/2019/02/28/ettevotlik-hoiak-seob-opilast-kogukonnaga-ja-aitab-elus-hakkama-saada/>.

Õunapuu, K., & Ots, A. (2015). Ettevõtlikkuspädevus. E. Kikas & A. Toomela (toim.), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine*. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu küsimuste kava

Taustaandmed

Vanus:

Õpetajana töötatud aastad:

Õpetatavad ained:

Kirjeldused ettevõtlikkuspädevuse arendamisest

- 1) Kirjeldage, mil viisil Te õpilastes ettevõtlikkuspädevust aredate.
- 2) Kui mõelda ettevõtlikkuse arendamise peale, siis kuidas Te aredate õpilastes loovust?
- 3) Kuidas Te aredate õpilastes probleemilahendamis- ja planeerimisoskust?
- 4) Kuidas Te aredate õpilastes algatusvõime tekkimist?
- 5) Kuidas Te aredate õpilastes koostöötegemise oskust?
- 6) Tooge näiteid, kuidas olete kasutanud Ettevõtliku Kooli materjale või metoodikaid õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel.
- 7) Milliseid lisaallikaid (materjale) ja keskkondi Te oma töös veel kasutate, mis toetavad Teie hinnangul ettevõtlikkuspädevuse arengut?
- 8) Kui oluline on Teie jaoks kolleegidega koostöö tegemine arendamiseks õpilastes ettevõtlikkuspädevust? Põhjendage, tooge näiteid.
- 9) Milliseid ettevõtteid/asutusi olete õpilastega külastanud, mis on toetanud nendes ettevõtlikkuspädevuse arendamist?

Õpetaja roll

- 1) Milline on Teie arvates ettevõtlik õpetaja? Milline on Teie arvates ettevõtlik õpilane?
- 2) Mida tähendab Teie jaoks ettevõtlikkuspädevus?
- 3) Milline roll on Teil õpetajana õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisel? Põhjendage, tooge näiteid.
- 4) Milline õpetaja (ja kooli) poolt loodud keskkond soodustab õpilastes ettevõtlikkuse arendamist?
- 5) Millist rolli mängib Teie jaoks ettevõtlikkuse arendamisel see, et Teie kool on liitunud haridusprogrammiga Ettevõtlik Kool?
- 6) Kirjeldage mõnda juhtumit/tegevust/üritust, kus te oma rolli ettevõtlikkuse arendamisel hästi ja tulemuslikult täitsite (edulugu).

Võimalikud takistused

- 1) Milliseid takistusi, väljakutseid olete kogenud seoses ettevõtlikkuspädevuse arendamisega? Palun tooge näiteid ja põhjendusi.
- 2) Millest võivad olla need takistused tingitud?
- 3) Millist tuge vajaksite selleks, et need takistused ületada?

- 4) Milliseid takistusi on Teil esinenud oma mõtete elluviimisel?
- 5) Millised õpetaja isikuomadused võivad takistada ettevõtlikkuspädevuse arendamist õpilastes?

Lõpetuseks:

- 1) Milliseid soovitusi/ettepanekuid on Teil Ettevõtliku Kooli meeskonnale?
- 2) Kas soovite veel midagi lisada, täpsustada, küsida?

Lisa 2. Väljavõte uurijapäevikust

07.02.22

Täna toimus pilootintervjuu. See toimus silmast silma ning uuritavaks oli mulle tuttav õpetaja. Vaatamata sellele, et intervjuu küsimused olid mul ka juhendajatega kooskõlastatud, siis pabistasin ennem intervjuu algust päris palju. Mõtlesin, et kas kõik tuleb ikka nii välja nagu plaanitud ja kas küsimustest saan piisavalt infot. Peale seda intervjuud tegin väikesed muudatused mõnes küsimuses (peamiselt sõnastuses), et õpetajatelt rohkem infot saada. Saatsin ära salvestatud helifaili ja ootan suure elevusega tagasisaadetavat transkriptsiooni. Mõne tunni pärast oligi see olemas. Olen veidi pettunud, sest tekst on väga vigane ja vajab kõvasti parandamist.

10.02.22

Täna toimus minu teine intervjuu, see toimus koolis, kus ma ka ise töötan. Tänapäevane intervjuu möödus kiiresti, õpetaja andis osadele küsimustele päris konkreetseid vastuseid. Tundsin, et pean küsima vahepeal ka täpsustavaid küsimusi. Mind veidi häiris selline kiirustamine vastamisel. Teen samal õhtul ära ka transkriptsiooni. Minu üllatuseks oli selle intervjuu saadetud transkriptsioon päris normaalne, vajas küll korrigeerimist, aga hullu polnud.

15.02.22

Haigestusin peale teise intervjuu tegemist koroonasse ja kuna ajaressurss on väga napp siis otsustasin kasutada kodus olemist võimalikult efektiivselt ning viia läbi ülejäänud intervjuud veebi keskkonnas. Võtsin ühendust oma uuritavatega ning leppisime kokku sobivad ajad. Õnneks kõigile sobis ka veebis kohtuda ja sedamoodi intervjuus osaleda. Täna toimub esimene intervjuu Google Meet keskkonnas ja kuna ma ei ole varem nii intervjuud läbi viinud, siis tunnen ärevust hakkama saamise ees.

05.03.22

Alustasin andmete analüüsimisega. Vaatamata sellele, et olin eelnevalt uurimismeetodite aine raames tutvunud QCAmapi keskkonnaga, kus andmete analüüsimine toimub, pidin ma ikkagi võtma juhendi ette, sest paljud asjad olid meeletult läinud. Kuna olen ajahädas, siis otsustan, et pühendan terve nädalavahetuse hommikust kuni ööni andmete kodeerimise peale. Kui ajamahukas töö see on. Vahepeal tunnen, et ei jaksa enam. Peas käivad erinevad mõtted ja süüdistused, et miks ma küll oma aega paremini planeerida ei ole osanud. Teen väikese pausi ja seejärel jätkan kodeerimist.

29.03.22

Tulemuste kirjutamine on mu lemmik osa selles töös, sest see läheb nii lodusalt ja seda on tõesti mõnus teha. Tunnen kuidas töö hakkab ilmet võtma ning muutub minu silmis aina enam „päris“ magistritööks.

Lisa 3. Usaldusvääruse tagamine kvalitatiivses uurimistöös

1. Uurimispäeviku pidamine terve uurimistöö vältel (Laherand, 2008).

---

2. Intervjueeritavate informeerimine privaatsusest ja konfidentsiaalsuse tagamisest (Eessalu *et al.*, 2017).

---

3. Pilootintervjuu tegemine (Laherand, 2008).

---

4. Mitmekordne helisalvestiste ülekuulamine transkribeerimise protsessis (Laherand, 2008).

---

5. Andmeanalüüsi käigus korduv kodeerimine (Laherand, 2008).

---

6. Kaaskodeerijate kaasamine (Laherand, 2008).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kairit Lillemets,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Ettevõtliku Kooli võrgustikku kuuluvate koolide õpetajate kirjeldused õpilastes ettevõtlikkuspädevuse arendamisest, enda rollist selles ning võimalikest takistustest Lääne-Virumaa koolide näitel“,

mille juhendajad on Krista Kõrgesaar ja Karin Naruskov

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kairit Lillemets

23.05.2022